

MASARYKOVA UNIVERZITA

Pedagogická fakulta

Katedra historie

Znojmo a okolí v době okupace nacistickým Německem

Diplomová práce

Brno 2019

Bc. Nicole Kollmannová

Bibliografický záznam

Autor:	Bc. Nicole Kollmannová Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita
Název práce:	Znojmo a okolí v době okupace nacistickým Německem
Studijní program:	Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Dějepis a německý jazyk
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D.
Akademický rok:	2018/2019
Počet stran:	71
Klíčová slova:	Adolf Hitler; okupace; válka; Znojmo; Šatov; Hnanice; Přímětice; Bojanovice; Chvalovice; Hluboké Mašůvky; Jevišovice; gestapo; Židé; protektorát; nacisté

Bibliographic Entry

Author: Bc. Nicole Kollmannová
Faculty of Education, Masaryk University

Title of Thesis: Znojmo and its surroundings during the occupation by Nazi Germany

Degree programme: Teacher Training for Primery and Lower Secondary Schools

Field of Study: Lower Secondary School Teacher Training in History and German Language

Supervisor: doc. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D.

Academic Year: 2018/2019

Number of Pages: 71

Keywords: Adolf Hitler; occupation; war; Znojmo; Šatov; Přímětice; Bojanovice; Chvalovice; Hluboké Mašůvky; Jevišovice; gestapo; Jews; protectorate; Nazis

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá událostmi těsně před rokem 1938 a těmi, které přišly po mnichovském diktátu. Tyto momenty měly velký dopad na život československého obyvatelstva v pohraničí, kde dosud Češi a Němci žili vedle sebe bez vážnějších rozepří. Češi museli po Hitlerově zabrání pohraničního území opustit své stávající domovy bez jakékoli možnosti se na tuto akci připravit. Území československého státu postupně pohltilo nepřátelské německé vojsko, které zaútočilo na československé obyvatele velmi surovým způsobem. Tyto události jsou doplněny autentickými výpověďmi obyvatel, kteří na tyto dny vzpomínají se slzami v očích, jelikož museli opustit své domovy většinou jen s tím, co měli na sobě.

Abstract

Presented thesis deals with the events just before the year 1938 and then, with those which came after the Munich dictate. These moments had a huge impact on the life of Czechoslovakian citizens living in border regions where, so far, Czechs and Germans lived next to each other without any severe problems. Czechs had to, after Hitler took the border regions, leave their homes without any option to prepare for this event. The territory of the Czechoslovak state was gradually swallowed up by the hostile German army, which attacked Czechoslovakian citizens in a very brutal manner. These events are complemented by authentic testimonies of the citizens who remember these days with tears in their eyes since they had to leave their homes mostly only with what they were wearing.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Petru Kaletovi, Ph.D., za to, že se ujal vedení mé diplomové práce a za jeho podnětné připomínky a cenné rady v průběhu jejího psaní. Dále bych chtěla poděkovat za vstřícný přístup a ochotu pracovníkům Státního okresního archivu ve Znojmě a Moravského zemského muzea v Brně.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne

.....

Nicole Kollmannová

Obsah

Úvod.....	9
1 Soužití Čechů a Němců na Znojemsku.....	12
1.1 Znojmo v době nacistické okupace.....	14
1.2 Adolf Hitler ve Znojmě.....	22
1.3 Život ve městě.....	23
1.4 Šatov.....	26
1.5 Hnanice.....	30
1.6 Chvalovice.....	31
1.7 Přimětice.....	32
1.8 Bojanovice.....	35
1.9 Jevišovice.....	38
1.10 Dobšice.....	40
1.11 Výpovědi československých obyvatel.....	41
2 Působení německých nacistických organizací a institucí na znojemském území.....	44
2.1 Rozmach Sudetendeutsche Partei.....	44
2.2 Gestapo.....	47
2.2.1 Gestapo v pohraničí.....	49
2.2.2 Případy zatýkání gestapa na jižní Moravě.....	51
2.2.3 Případ zatýkání v Hlubokých Mašůvkách na Znojemsku.....	53
2.3 Johann Elsner.....	55
2.4 Lidové a stanné soudy.....	56
Závěr.....	57
Seznam pramenů a literatury.....	59
Seznam příloh.....	63
Přílohy.....	64

Seznam zkratek

ČSR	Československá republika
Freikorps	dobrovolnické armády (svobodné sbory)
Gestapo	Geheime Staatspolizei (Tajná státní policie)
NSDAP	Die Nationalsozialistische deutsche Arbeitspartei (Národně socialistická německá dělnická strana)
ONV	Okresní národní výbor
RA	Rudá armáda
RSHA	Reichssicherheitshauptamt (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)
R-U	Rakousko-Uhersko
SA	Sturmabteilung
SD	Sicherheitsdienst (zpravodajská služba SS a NSDAP)
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SNB	Stráž národní obrany
SOS	Stráž obrany státu
SS	Schutzstaffel (Ochranný oddíl)

Úvod

Diplomová práce se snaží zachytit události v pohraničních oblastech československého státu před podepsáním mnichovské dohody a po něm. Tématem mého zájmu je katastrální oblast města Znojma a okolních vesnic Jevišovice, Bojanovice, Přímětice, Dobšice, Chvalovice, Hnanice a městyse Šatov. Tato problematika mě zaujala již při psaní bakalářské práce s názvem *Areál československého opevnění v Šatově a události roku 1938 v Šatově*,¹ jež se zabývala strategickými místy pro výstavbu obranných prvků, tedy lehkým a těžkým opevněním vybudovaným pro případ československo-německé války.

V této práci se věnuji tématu, jež zahrnuje konkrétní příběhy a osudy, a to včetně výpovědí dodnes žijících lidí, kteří jsou významnými svědky tehdejších událostí. Nikdo si ve skutečnosti nedovede a nemůže představit, jakou bezmoc a zoufalství tehdejší lidé pocítovali, když byli vyhnáni ze svých domovů a museli opustit vše, co jim bylo blízké. Ztratili svou příslušnost, práci, ale hlavně pocit jistoty. V této souvislosti si vzpomínám na situaci, kdy jsem se snažila vypátrat někoho, kdo by mi mohl sdělit cokoli ze svých vzpomínek na tyto tragické události. Dostala jsem se k Marii Matějové,² čilé a aktivní sedmaosmdesátileté dámě nešetřící úsměvy na všechny strany. Když jsem ji požádala, zdali by nebyla tak laskavá a nemohla mi vyprávět něco ze svých vzpomínek, stala se s ní neuvěřitelná změna. Žena, jež se za dobu mé přítomnosti jen usmívala, ve zlomku vteřiny změnila výraz a její oči zaplavily slzy a sotva popadala dech. V tu chvíli jsem pocítila naprostou bezmoc a tíseň. Naštěstí pro mě Marie Matějová po chvilce hlubokého ticha odpověděla: „Děvče, to bys nechtěla zažít! To si nikdo nedovede přestavit, co za hrůzy se odehrávaly. Nechci na to vzpomínat.“ Uvědomuji si však, že na výpovědi pamětníků je nutno pohlížet kriticky. Slouží nám jako příklady pluralitních pohledů na rozporuplnou česko-německou minulost a v žádném případě si nečiní jakýkoli nárok na historickou pravdu. Význam a také závažnost těchto výpovědí spočívá v jejich autentičnosti, jejíž nedílnou součástí je také zkušenost, vykreslení každodennosti a zachycení určitých mentálních světů.³

Samotný Protektorát Čechy a Morava existoval šest let, ale českou společnost proměnil na dlouhá desetiletí. Země zažila roky nesvobody, jelikož nacisté rozpoutali v zemi krutovládu a tisíce obyvatel to poznamenalo do konce jejich života. Nejdříve to byly zásahy proti československé inteligenci a kultuře, avšak postupně docházelo ke germanizaci českých zemí. Věznice gestapa se plnily odvážnými odbojáři. Židé a Romové byli deportováni do ghett a

¹ Kollmannová N., *Areál československého opevnění v Šatově. Události roku 1938 v Šatově*. Brno: PF MU, 2016.

² Obyvatelka městyse Šatov.

³ Peroutková M., *Vyhnání. Jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách*. Praha: Libri, 2008, s. 76.

vyhlazovacích táborů. Šířící se strach a odpor k okupaci vyvažovali Němci promyšlenou politikou s jasným cílem, a to využít co nejvíce kapacity protektorátního průmyslu a zemědělství pro potřeby válečné ekonomiky.⁴

V předkládané práci se kromě autentických výpovědí zaměřuji také na postupy Němců při zabírání pohraničního území, především ale také na kroky, které nacisté učinili za účelem poněmčení města Znojma. Nehledě na přejmenování ulic a znojemských čtvrtí se Němci dopustili barbarského činu, když zničili kulturní památky města Znojma, jež dokazovaly slovanskou minulost tohoto území.

Práce je rozčleněna do dvou hlavních kapitol. První nese název *Soužití Čechů a Němců na Znojemsku* a pojí se s ní podkapitoly s názvy jihomoravských lokalit postižených nacistickou surovostí a chorobnou touhou vše poněmčit. Druhá z kapitol s názvem *Působení německých nacistických organizací a institucí na znojemském území* se věnuje gestapu a také vzestupu sudetoněmecké strany.

Ve své práci jsem se opírala především o archivní prameny, a to především ze Státního okresního archivu ve Znojmě, z Moravského zemského archivu v Brně a z Vojenského ústředního archivu v Praze. Ve znojemském archivu jsem našla velmi cenné informace týkající se prvního kontaktu československého území s Němci těsně před rokem 1938.⁵ Velmi užitečný materiál ke zpracování této práce představoval také fond *Gestapo B 340* z Moravského zemského archivu v Brně.⁶ Fond s názvem *Domáci odboj 1939–1945* prozkoumaný ve Vojenském ústředním archivu v Praze poukazuje na statečné československé občany, kteří přes všechnu trýzeň a zoufalost byli odhodlaní se bránit. Nejdůležitější přitom bylo, že nepomýšleli pouze na obranu vlastních životů, ale byli odhodláni se také postavit do čela obrany Československé republiky, za což jim patří nesmírný dík. Mimo archivní prameny jsem využila také odbornou literaturu, která se obecně věnuje tématům okupace Československa nacistickým Německem v letech 1938 a vztahům mezi Čechy a Němci.

Vzpomínky více jak dvou set pamětníků na těžký rok 1938 zachycuje kniha Jindřicha Marka *Vyhnání Čechů z pohraničí v roce 1938*.⁷ Jejich vzpomínky nejsou jen suchým popisem tehdejších událostí, nýbrž barvitě a plasticky zachycují hořké pocity těch, kteří museli opustit své domovy. Další velmi zajímavá publikace se týká pohledu na soužití Čechů a Němců ve

⁴ Poláčková A., Kaška V. (eds.), *Protektorát 1939–1945. Okupace, odboj, denní život*. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2017.

⁵ Čerpala jsem především z *kroniky města Znojma 1938–1945*, dále z *kroniky české školy v Šatově*, *kroniky české státní školy menšinové v Hnanicích*, *kroniky obce Přímětice*, *pamětní knihy obce Bojanovice od roku 1925*, *školní kroniky Jevišovic 1938–1945* a v neposlední řadě také z *pamětní knihy Hlubokých Mašůvek*.

⁶ Tento materiál obsahuje případy zatýkání obyvatel na jižní Moravě a jim vyměřené tresty za prohřešky, kterých se obyvatelé údajně dopustili a které odporovaly pravidlům a zákonům protektorátu.

⁷ Marek J., *Vyhnání Čechů z pohraničí v roce 1938*. Praha: Toužimský & Moravec, 2018.

Znojmě a okolí, tedy jaké byly jejich vztahy před nacistickou okupací a k jakým změnám docházelo nejen v politických, ale také ve školských a jiných sférách. Tomu všemu a také dalším tématům se věnuje kniha Vítězslava Juráska a Adama Emila *Soužití Čechů a Němců na Znojemsku*.⁸ Velmi zajímavou publikací o přeapadeních československých četnických stanic Němci, jehož hlavním cílem bylo vyprovokovat konflikt, se zabývá publikace Emila Hrušky *Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938*.⁹ To, jakým způsobem vyšetřovalo nacistické gestapo své zajatce, popisuje publikace Lucase Saula *Gestapo. Ze zákulisí nacistického teroru*.¹⁰

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl zmapovat životní osudy československého obyvatelstva v těžkých časech nacistické nadvlády a v otázkách rozhodování, zdali se má Československá republika bránit, či nikoliv. Dále se snaží zmapovat postupy nacistů při přebírání československých úřadů a kroky, které vedly k poněmčení celého pohraničí, nevyjímaje práci gestapa jakožto hlavního nástroje k likvidování a zatýkání československého obyvatelstva.

⁸ Jurásek V., Adam E., *Soužití Čechů a Němců na Znojemsku*. Znojmo: Kruh občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 2006.

⁹ Hruška E., *Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938*. Praha: Nakladatelství Epoque s.r.o., 2013.

¹⁰ Saul L., *Gestapo. Ze zákulisí nacistického teroru*. Praha: Dobrovský s.r.o., 2017.

1 Soužití Čechů a Němců na Znojemsku

Politická reprezentace sudetských Němců odmítla na podzim roku 1918 uznat novou československou státnost a začala se odvolávat na velmi svéráznou interpretaci zásady sebeurčení a prohlásila pohraniční oblasti českých zemí, včetně jazykových ostrovů uvnitř Čech a Moravy za součást Rakouska. Jejím konečným cílem bylo však připojit se i s Rakouskem k Německu.¹¹

V letech 1919 žilo ve Znojmě a jeho okolí na 102 252 Čechů,¹² tj. 46 % obyvatel města, a vedle nich 117 839 Němců, což představovalo 54 % obyvatel Znojma.¹³ Převahu německého obyvatelstva dokazuje také fakt, že v ulicích se nacházely informační tabulky napsané pouze v německém jazyce. České nápisy byly zakázány stejně jako oznámení na tabulích obce. Kromě toho měli Češi také zakázáno svolávat jakékoli české schůze nebo slavnosti. Nesměly se vyvěšovat ani české vlajky, přestože v samotném městě Znojmě byla téměř polovina obyvatel českého původu. Mše ve znojemských kostelech vedené českými kněžími probíhaly v němčině, dokonce i při pohřbech musel Čech hovořit jen německy. Místními německými novinami byly *Znaimer Tagblatt* a *Znaimer Wochenblatt*. Deník *Znaimer Wochenblatt* před Vánoce v roce 1908 otiskl toto: „Žádný Němec nesmí nakoupit dárky svým milým u Čechů. Studem by se musel stydět každý Němec, kdyby pod vánočním stromkem našel dárek z českého obchodu.“¹⁴

Tyto vztahy mezi Čechy a Němci přetrvávaly, jelikož každý bojoval za svoji představu svobody a osamostatnění. Tyto snahy o samostatný stát vyvrcholily státním převratem v roce 1918. Ačkoli ve Znojmě a na jihomoravském venkově neexistovaly o převratu, k němuž došlo 28. října 1918 v Praze, žádné informace, navečer 28. října se dostaly první zprávy do Brna, takže ještě téhož večera v noci bylo v Brně zorganizováno obsazení pošty. Teprve 29. říjen byl dnem, kdy se většina obyvatel (nehledě na odlehlé vesnice, kam se informace dostala s ještě větším zpožděním) doslechla tu radostnou zprávu a konečně se mohla probouzet bez „okovů“ a utiskování ze strany Němců. Všude se čeští obyvatelé radovali z čerstvě nabyté svobody. Schůze týkající se založení národního výboru se účastnilo asi 40 osob. Předsedou byl zvolen Vilém Veleba. Poslanci českých Němců však vznik Československé republiky odmítali a vyhlášovali odtržení pohraničních oblastí a jejich přičlenění k německému Rakousku. Nastalo období despocie německo-rakouského vojska, byly obsazovány železniční stanice Citonice, Olbramkostel a také střelnice u Kuchařovic. Čeští občané byli utiskováni a čeští vojáci, kteří se

¹¹ Kural V., *Konflikt místo společenství? [Díl 1], Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha, 1993.

¹² Jurásek V., Adam E., *Soužití Čechů a Němců na Znojemsku*. Znojmo: Kruh občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 2006, s. 13.

¹³ Jurásek V., Adam E., *Soužití...*, s. 13.

¹⁴ Tamtéž, s. 13.

vraceli z první světové války, byli okrádáni. Docházelo také k provokacím českých ozbrojených hlídek ve snaze vyprovokovat konflikt. Tyto provokace si vyžádaly od Národního výboru v Praze vojenské obsazení Znojma, a tím tedy i jižní Moravy.¹⁵

Němci se jako celek v Československu dopustili vlastizrady a velkou měrou přispěli k zániku a rozdrobení republiky a k následné okupaci německou armádou. Ochotně podporovali Adolfa Hitlera v jeho úsilí ovládnout zemi a celý evropský kontinent. Většina Němců v pohraničí uměla dobře česky, proto byli dobrými spolupracovníky gestapa, jemuž pomáhali v jeho zločinech páchaných na lidech.¹⁶ Většina Němců popírá, že by byli Češi z pohraničí vyháněni, pouze konstatují, že odešli jen čeští státní zaměstnanci a následovali své zaměstnavatele, tedy československý stát, který přestal v pohraničí působit a přesídlil do vnitrozemí. K tomu mnozí dodávají, že tam ti státní zaměstnanci neměli tím pádem co dělat.¹⁷ Němci se domnívají a jsou o tom dokonce přesvědčeni, že Češi utekli bezdůvodně, a že kdyby zůstali, nejspíš by se jim nic špatného nestalo. Ale nacistická praxe prováděná nacistickými henleinovci byla skutečnou hrozbou pro československé obyvatelstvo. Útěk před obsazením pohraničí pramenil z reálného strachu, jaký nemohla většina sudetských Němců pochopit, protože se jich tato situace vůbec netýkala a platila pro ně naprosto odlišná pravidla. Mnozí ani netušili, pod jakým tlakem a s jakým strachem museli Češi jednat. Že tento strach nebyl bezdůvodný, dokazuje to, že z československého pohraničí uteklo před připojením k Německu kromě Čechů také přes deset tisíc Němců a osoby hlásící se k židovskému vyznání. Německé úřady vyžadovaly tvrdě, aby došlo k návratu uprchlíků a zamezení protiněmeckého štvání. Po připojení pohraničí začali Němci ihned se zatýkáním vlastních odpůrců.¹⁸ Hrstka Němců pohlížela na celý sled událostí a na Čechy a české dějiny jiným způsobem, avšak nebylo v jejich moci zabránit ovládnutí pohraničí. Vzpomínky Němců, kteří nevedli s Čechy žádný boj, byly ze sudetoněmecké paměti vytěsněny.¹⁹

¹⁵ Jurásek V., Adam E., *Soužití...*, s. 13.

¹⁶ Vacek J., Krutina J., *Němci*. Praha: Krutina – Vacek, 2010, s. 26.

¹⁷ Škrábek J., *Včerejší strach*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 143–144.

¹⁸ Škrábek J., *Včerejší strach...*, s. 143–144.

¹⁹ Hahnová E., Hahn H. H., *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Praha: Votobia, 2002, s. 135.

1.1 Znojmo v době nacistické okupace

Politický okres Znojmo měl v roce 1938 celkem 109 obcí, v nichž žilo 103 125 obyvatel, z nichž více jak polovinu obyvatel tvořili Němci. Stejně jako na celém území republiky se i v jihomoravském pohraničí Němci snažili záměrně volit trasu záboru tak, aby zpřetrhali co nejvýznamnější komunikace, železnice, silnice a aby tak znemožnili vojenskou obranu zbývajícího českého území.²⁰ Znojemský politický okres se skládal ze tří soudních okresů, a to znojemského,²¹ vranovského²² a jaroslavického.²³ Co se dělo v posledních dnech měsíce září, o tom se dozvídáme z místních německých novin, které o těchto událostech přinášely zprávy po obsazení Znojma dne 9. října 1938. Jedná se především o zprávy vedoucích úředníků podílejících se na evakuaci svých úřadů. Některé zprávy předbíhají pozdější události, ale i tak poslouží k vyličení života za celou dobu pobytu mimo Znojmo v době nesvobody. Připomínají své vlastní zážitky a odkazují na sbírku příloh.

To, jak se daná situace vyvíjela, bych ráda nastínila prostřednictvím vzpomínek Dalibora Roháče, který tehdy ve Znojmě žil se svými rodiči a třemi bratry. Je zřejmé, že Znojmo až do roku 1938 bylo poklidným městem. Do roku 1937 bylo soužití obyvatelstva klidné a mezi Čechy a Němci nedocházelo k žádným vážnějším střetům také proto, že se oslavy a manifestace konaly odděleně a v jiném prostoru. K nepokojům začalo docházet v polovině roku 1938, zejména pak v září roku 1938, a to vlivem činnosti vůdce SdP Konráda Henleina, připravujícího ozbrojený puč. Československý rozhlas vybízel občany k setrvání u přijímačů až do vyhlášení mobilizace. Dva ze starších bratrů D. Roháče odešli ze Znojma brzy. Následně také rodina v panice uprchla do vnitrozemí k dědovi u Dřevohostic u Přerova. Tam však dlouho nepobyli, neboť na rozhlasovou výzvu k obraně československého pohraničí se D. Roháč s otcem vraceli zpět do Znojma. Jako štábní rotmistr v záloze byl otec D. Roháče velitelem ochrany železničního viaduktu Červený most a po několik dnů spolu s matkou a bratrem v noci donášeli obráncům jídlo. Později, když se situace stále zhoršovala, se rodiče D. Roháče rozhodli opět utéci do Dřevohostic. D. Roháč k této noci poznamenal, že jen s malým rancem a s tím, co měli

²⁰ OV ČSPB., Nacistická okupace Znojemska. K událostem v letech 1938–1939. Znojmo: OV ČSPB ve spolupráci s okresní knihovnou ve Znojmě, 1979, s. 22.

²¹ Tamtéž: Soudní okres znojemský ztratil obce: Znojmo, Bantice, Bohumilice, Bohunice, Borotice, Čajkovice, Derflice, Dobšice, Dyjákovičky, Havraníky, Heřmanov, Hnanice, Hodonice, Chvalovice, Ječmeniště, Milfroň, Načeratice, Nesachleby, Oblekovice, Oleksovice s osadou Mšice, Podmolí, Popice, Práče, Prosiměřice, Sedlešovice, Stošíkovice na Louce, Strakonice, Suchohrdly, Šaldorf Nový, Šaldorf Starý, Šatov, Tasovice, Těšetice, Vranovská Ves s osadami Hostěrádky, Vítonice, Vrbovec, Želetice.

²² Soudní okres vranovský odstoupil Německu obce: Horní Břečkov, Čížov, Frenštejn, Chvalatice, Jazovice, Lančov, Liliendorf, Lukov, Milíčovice, Onšov, Šreflovou, Štítary, Šumwald, Vracovice, Vranov. Zbylé obce: Bítov, Oslonovice, Vysočany, Zblovce.

²³ OV ČSPB., Nacistická okupace Znojemska. K událostem v letech 1938–1939. Znojmo: OV ČSPB ve spolupráci s okresní knihovnou ve Znojmě, 1979, s. 22.

na sobě, odjížděli směrem na Hrušovany nad Jevišovkou, Mikulov a Břeclav.²⁴

Trat' v pohraničí vedla územím obsazeným Henleinovci. S obavami, jak tuto oblast projedou, seděli beze slova, jen tlumené světlo jim blikalo u stropu vagonu. Netrvalo však dlouho a za ostřelování vlaku zhasla žárovka docela a příkrčení k zemi leželi na podlaze vagonu. Slyšeli jen výstřely a sledovali jejich záblesky. Projeli však bez úhony, a tak se znovu octli v bezpečí ve vnitrozemí. Jako uprchlíci nic neměli, a tak se asi po čtrnácti dnech rodiče D. Roháče rozhodli, že se opět vrátí do Znojma s nadějí, že se snad podaří něco z majetku zachránit. Zprávy o situaci v pohraničí byly rozdílné. Otec D. Roháče si myslel, že to vyjde. Ovšem velmi se mýlil, zábor přišel rychleji a již se nepodařilo vrátit se ze Znojma zpět do vnitrozemí. Jen starší bratr utekl kanalizací.²⁵

Po příchodu německých vojsk v říjnu 1938 bylo mnoho znojemských Čechů internováno do zajateckých táborů, někteří z nich až do Dachau. Z dříve dobrých Němců se téměř všichni stali fašisty a tlupy organizovaných henleinovců prováděly mezi občany čistky. D. Roháč byl očitým svědkem toho, jak zajali starostu sokolské obce (starého pána se šedivou hlavou a bradkou), jehož uvázali na provaz a vodili po ulicích města. Sám mnohokrát musel vyslechnout nadávku böhmischer Hund, neutekl-li zavčas, dostal i nějakou tu nakládačku. V té době zažil i příjezd Adolfa Hitlera do zabraného Znojma, jeho vystoupení v sále Německého domu a jeho jízdu v otevřeném automobilu ulicemi Znojma. Od té doby se všichni Němci projevovali jako nacisté a členové NSDAP bez výhrady.²⁶

Otcí D. Roháče byla několikrát nabízena spolupráce, poněmčení a umístění dětí do německé školy, což otec D. Roháče odmítl, a proto se jako politicky nespolehlivý musel denně hlásit na policii. Do poloviny listopadu 1938 nemohli dostat výjezdní povolení ze Znojma. Až před Vánoce 1938 mohli odjet a vzít si s sebou zase jenom ranec. Už by ani nebylo možné spočítat, kolik stačila matka na děti navléci osobního prádla, košil, trenýrek, svetrů a kabátů. Odjížděli přes Citonice do Olbramkostela, kde byl hraniční přechod a německá celnice. Před příjezdem uschovali rodiče nějaké cennosti u malého D. Roháče a zbytek peněz v domnění, že bez úhony projde prohlídkou. V posledním okamžiku si to však matka rozmyslela a vše mu zase odebrala. Snad to bylo nějaké vnuknutí, protože právě jeho při kontrole vysvlékli a prohledali, zatímco matka kontrolou prošla bez úhony. To byl všechn majetek, s nímž z domova odešli. Ztratili domov a majetek, nikdo jim s výjimkou obnošených šatů a obuvi od Českého srdce v roce 1939 nic nedal. Smířili se s tím, že to všechno byla válečná daň, aniž by

²⁴ Marek J., Vyhnaní Čechů z pohraničí v roce 1938. Praha: Toužimský & Moravec, 2018, s. 120.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

se dočkali toho, že by se jim někdo z viníků omluvil.²⁷

Politické události v Evropě se jevily v září roku 1938 pro československý stát nepříznivě. Ve Znojmě jako v pohraničním v městě zesílily neklid a nejistota vzpurným chováním německých spoluobčanů, kteří byli posilováni svými soukmenovci v Rakousku. Prokazovali stále okázaleji dříve skrytou radost, že se Čechům nedaří a že se brzy vymaní ze svého „zotročení“, v němž po dvacet let Němci trpěli. Hrozivý mrak války visel nade vším. Mobilizace. Na hranici vzdálené 8 km jižně od Znojma se v noci i ve dne se střílelo. Rachocení kulometů, ojedinělé výstřely z pušek, těžké detonace ručních granátů doléhaly do ulic a bytů. Československá armáda obsadila pohraniční železobetonové pevnůstky²⁸ a zákopy. Československá republika byla připravena hájit odhodlaně svůj stát proti zákeřným vetřelcům, kteří lstivě skryti za státní hranicí u obce Hnanic útočili na vyvýšenou budovu celnice na hranici. Zde našel svou smrt první voják, byl to hrdý a uvědomělý sokol, poručík Otmar Chlup. Znojmo se plnilo československým vojskem a lidé kvapem vynášeli bytové zařízení, neboť bylo známo, že město leží v bojovém pásmu a že bude evakuováno. Rodiče odnášeli děti do vnitrozemí, do bezpečí.²⁹

Mnichovská dohoda přinesla československému lidu zdánlivou útěchu, že by nemuselo dojít k válce. Hitler měl být za hroznou cenu okleštění naší země nasycen, což nám dokumentuje i text z dobové kroniky: „*Na pražské ulici, kudy jsem denně chodil ze školy domů, stál žid a s radostným uspokojením v obličejí sděloval, že nebude válka. Návštěva ve škole stoupala. Sám jsem stěhoval bytové zařízení ze Znojma do Jevišovic. Za chvíli po naložení odbaveného povozu přišla zpráva o Mnichovu. Rozjel jsem se na kole za povozem a vrátil jej do Znojma.*“³⁰

František Krutiš, bednář ve znojmském pivovaru, napsal ve své vzpomínce toto: „*Když po mnichovské konferenci byl znám diktát, pro Československo, padl na všechny Čechy a dělníky obzvláště velký smutek z obavy příštích dní a nocí. Mnichov dovršil svému osudu, když mu prezident 5. října podává demisi. Bylo nám toho večera, když jsme poslouchali na Divišově náměstí, věru do pláče.*“³¹ Nikoho by ani ve snech nenapadlo, že páté pásmo zabere i Znojmo v nejnepříznivějším případě, čekal se plebiscit. Nesčetněkrát byla rozhlasem opakována výzva

²⁷ Tamtéž, s. 121.

²⁸ Konkrétně na šatovském území se nachází celkem dva sruby, které řadíme do typologie těžkého opevnění. Jeden z těchto srubů, konkrétně srub MJ-S 3 s krycím názvem „Zahrada“ je plně vybavený včetně kanonu a kulometů. Zbytek tvoří lehké pevnostní opevnění, jinými slovy také „řopíky“, které se nachází v okolí, ale také v bezprostřední zástavbě obce. Kollmannová N., Areál československého opevnění v Šatově. Události roku 1938 v Šatově. Brno: PF MU, 2016.

²⁹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

československých úřadů: „*Zůstaňte na místě!*“³² Následující dny uvrhly Československo do chaosu útěků a zoufalství uprostřed jásajících Němců, kteří především v pohraničních oblastech dosáhli svého. Přes milion mobilizovaných vojáků opouštělo hranice bez boje.³³ Ve městě Znojmě se konaly přípravy na nejhorší, na plebiscit. Když po mnichovské dohodě došlo k záboru pohraničních krajů s německou většinou, okresní i vojenské úřady ve Znojmě ujistňovaly ještě v časných hodinách 6. října 1938, že Znojmu nehrozí zabránění. Téhož dne o půl deváté ráno došla na okresní úřad telefonická zpráva. Město Znojmo bude odevzdáno v neděli 9. října německému vojsku. Německá správa radnice začala ihned sesazovat české úředníky. Ulice se naplnily německým rozhlasem. V zemi se objevil sudetoněmecký sbor dobrovolníků, tak zvaní ordneři. Československé vojsko obdrželo rozkaz, aby se do 24 hodin všichni vystěhovali. Ulice byly rozzvučeny chaosem, jenž den ode dne vzrůstal. Nebylo možno sehnat nejen nákladní auto a benzín, natož jiné vozidlo. Obraz tak známý z takového množství případů z první světové války se před očima mnohým Čechům promítal znovu.³⁴

Jak se za mobilizace a ve dnech před obsazením Znojma situace vyvíjela, o tom se dovídáme v článku, jenž byl uveřejněn v německém deníku *Znaimer Tagblatt* pod názvem *Die Znaimer Polizei ahnte es nicht. Byly to osobní zážitky jednotlivce, podobné jistě zažilo v těchto dnech i mnoho Němců*. Představuje jakýsi deník osobních záznamů a současně svazek novinových výstřížků neznámé osoby, ženy, který našel po svém návratu do Znojma v roce 1945 na dvorku svého domu ve Znojmě³⁵ v plesnivých lepenkových deskách Rudolf Kopal, ředitel městského pokladního úřadu ve Znojmě. Dne 12. října 1938 se k československým hranicím blížila německá vojska. Cesta byla stanovena dvěma proudy.

První oddíl německého vojska přišel od Haid³⁶ pod velením generála Bayera, vojsko bylo uvítáno krajským vedoucím Alfredem Kottkem a jeho zástupci: Filipem Bornemannem, starostou Erichem Haasem, zpravodajem Německé Karlovy univerzity v Praze profesorem Josefem Pfitznerem a fotografem Rudolfem Johnem. Alfred Kottek uvítal generála Bayera na hranicích, kde též odstranil hraniční kámen. Po uvítání generál pokračoval v jízdě. V Oblekovicích se zastavil, aby uvítal vojsko, které přicházelo druhým proudem. Druhý oddíl německého vojska se do československého pohraničí dostal přes hranice Retz-Hnanice. V blízkosti hranice u Hnanic ho očekávala rovněž početná družina. U celnice se seskupilo již mnoho Freikorps Männer.³⁷ Vojsko vedené generálem Feuersteinem stanulo na hranicích. Od

³² Tamtéž.

³³ Seibt F., Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1995, s. 318–319.

³⁴ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

³⁵ ulice K Siroťčinci, číslo 4, Znojmo.

³⁶ dnešní Hatě, nacházející se 11 km jižně od Znojma.

³⁷ SdFK – Sudetendeutsches Freikorps.

devíti hodin padesáti minut přešlo poselstvo přes hranice. Pak vojsko pochodovalo přes Hnanice a Havraníky a spojilo se u Oblekovic s proudem, který postupoval od Haid. Na Vídeňské ulici u železničního mostu pochodovaly spojené proudy vojska, kde je vítal generál Theodor Jilly a generál pěchoty Franz von Kalser. Po dvanácté hodině se naplnilo náměstí Adolf – Hitler – Platz davy.³⁸ V horní části náměstí pod mariánským sloupem byla čestná tribuna, na níž vystoupal generál von List, velitel veškerých vojsk, jež obsazovala jižní Moravu. K nim se připojili Alfred Kottek, místní vedoucí Theodor Jilly a starosta Znojma Erich Haase.³⁹

Večer v sedm hodin vtáhl do Znojma sudetoněmecký sbor dobrovolníků (Sudetendeutsches Freikorps). Uvítání proběhlo na horním náměstí Alfredem Kottkem. Večerní slavnosti byly založeny na velkém pochodňovém průvodu městem směrem k Německému domu. Generál Bayer děkoval a hymny ukončily slavnosti. Město však žilo čilým ruchem dlouho do noci. Obsazením Znojma německým vojskem bylo Znojmo oficiálně připojeno k Německé říši.⁴⁰

Dne 7. října 1938 přišli do kanceláře vodárny Němci, a to inženýr Rudolf Tochatschek, přednosta měřického úřadu města Znojma, a inženýr Karl Schmachtl, zástupce rakouské továrny na čerpadla. Němci sdělovali přítomným úředníkům, že město Znojmo bude podle rozhodnutí vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera přiděleno k velkoněmecké říši. V důsledku toho inženýr Karl Schmachtl převzal správu vodárny. Požadoval, aby zaměstnanci zůstali na svých místech, pouze úřadování bude v moci Němců. Z obavy o svoji bezpečnost opustili ihned svoje zaměstnání inženýři Josef Odsloň, Marie Kolářová, František Šalamoun, Ladislav Petřík a přestěhovali se do sousedních obcí, které podle informací neměly být zabrány. V následujících dnech přicházely první propouštěcí dekrety, které postihly téměř všechny české montéry a dělníky. Oficiál Josef Mrňa byl dne 12. října 1938 zatčen, byla u něj vykonána domácí prohlídka a byl dán do zajišťovací vazby, z níž se již zpět do úřadů nevrátil. Účetní Václav Hájek téhož dne zažádal o propuštění ze služeb vodárny ve Znojmě. Technický asistent Jan Právec, povoláný na vojenské cvičení, se do Znojma již nevrátil. Tak byla vodárna zbavena všech českých zaměstnanců kromě Karla Procházky, který byl obeznámen s informacemi, a Němci ho přesvědčili, aby zůstal, jelikož bez něj by byl provoz vodárny nemožný. Proto jmenovaného ponechávali po dobu zapracování a zaučení německých zaměstnanců i nadále ve svých službách, a to až do 28. února 1939, kdy ministerstvem vnitra ČSR byl přidělen jako zaměstnanec městských plynáren do Brna. Inženýr Karel Schmachtl převzal ihned jako náhradu za české

³⁸ Dnešní Masarykovo náměstí ve Znojmě.

³⁹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁴⁰ Tamtéž.

pracovníky zaměstnance německé národnosti.⁴¹

V kronice města Znojma je situace obsazování úřadů popisována od neděle 9. října 1938. Na ulicích vlály německé prapory a Němci se po ulicích procházeli v uniformách všeho druhu a rovněž s vyznamenáními všeho druhu z první světové války. V těchto dnech bylo Čechům, kteří šli po ulicích, velmi úzko. Německé vojsko zabralo také nádraží, kam vjel motorový vlak s úředníky a zaměstnanci německých drah, a začalo ihned obsazovat znojenské nádraží. Za několik málo hodin dostalo nádraží úplně německý ráz. Vše české zmizelo. Nad nádražím kroužila letadla, která celou situaci činila hrozivější a bolestivější. Čeští zaměstnanci museli vše předat Němcům a popřípadě vysvětlit svoji dosavadní činnost. V neděli dopoledne začali Němci řídit dopravu do Šumwaldu⁴² a do Břeclavi. Pro zbylé české zaměstnance byl vypraven v pondělí 10. října 1938 v 16.00 hodin vlak jedoucí do Brna. Silniční přechody do českých vesnic byly hlídány sudetoněmeckým sborem dobrovolníků – ordnery a nikdo nesměl přecházet. Tak se dostalo Znojmo do německých rukou.⁴³

František Krutiš, tehdy bednář ve znojenském pivovaru, zmiňuje veliké stěhování českého občanstva dnem i nocí do té malé, ze všech stran ozebračené republiky. Pěchota německých vojsk byla doprovázena několika starými letadly kroužícími okolo radniční věže s ohromným hlukem. Ještě téhož dne obsadila hranice kolem Znojma. Podle německých požadavků se hranice posouvaly dle aktuální potřeby a vždy v německý prospěch. Při příchodu vojska a hlavně policie, která projížděla městem od jednoho konce ke druhému, bylo nejdůležitější, aby všechny české nápisy byly co nejdříve odstraněny. České vývěsní tabule byly všude strhány, válely se po zemi, šlapalo se po nich. Aby byla míra dovršena, byly do rána všem českým obchodníkům a živnostníkům i jiným lidem zvláště v hlavních ulicích vytlučena okna a výklady, všude byly hanlivé nápisy. Mnozí, hlavně starší dělníci, odložili stěhování na dobu pozdější.⁴⁴

Nebylo jednoduché z donucení opustit své zaměstnání, jelikož muselo být řádně předáno. Dne 9. října 1938 bylo Mariánské náměstí zaplněno německou pěchotou a dělostřelectvem, polní kuchyně dýmaly a rozdávaly hladovým německým Znojmemčanům jídlo z jednoho hrnce. Bylo vůbec s podivem, jak neuvěřitelně rychle se objevily různé uvítací nápisy, prapory a praporky s hákovým křížem, často pracná výzdoba chvojím a jiné. Tato rychlost byla dána pravděpodobně skutečností, že v září 1938, když se ve škole ještě klasicky vyučovalo, žáci a žákyně zjistili, že v protějším domě jedna horlivá německá žena u otevřeného okna šila

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Obec Šumná.

⁴³ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁴⁴ Tamtéž.

na šicím stroji hákový kříž na prapor. Němečtí občané byli jistě velmi dobře a včasně poučeni o vývoji věcí politických a při své známé horlivosti nečekali až na konečný povel.⁴⁵ Kronika města Znojma se o tom zmiňuje: „*Protlačil jsem se množstvím vojenských uniforem a civilistů k budově, zjistil jsem, že na první pohled s obědem nic nebude, jelikož celá budova byla zabrána německým vojskem a policií. Abych nešel nadarmo, zeptal jsem se jednoho nazdobeného vojenského potentáta, zdali bych nedostal písemné povolení k odvozu školního zařízení, které jsme nemohli pro nedostatek dopravních prostředků zavčas ze Znojma odvézt. Germán se vzteklým pohledem na mne zasyčí: Alles bleibt an Ort und Stelle!*“⁴⁶

Druhého dne se do školní budovy ve Znojmě dostavili Němci, aby ji převzali. Pořídili si seznam předmětů a vše bylo hotovo. Znojemští Němci, kteří se před zábořem republiky zdvořile s Čechy zdravili, se jich s odvrácenými pohledy stranili. Na domě Josefa Skočdopole na Pražské ulici číslo 27 se nacházel nápis SKOČ DO DACHAU.⁴⁷ Najednou dolehla na české obyvatelstvo drtivá skutečnost, z níž již nebylo možno vycouvat. Značné množství občanů nečekalo na další vývoj situace, a pokud sehnalo nějaké dopravní prostředky, začalo se stěhovat. Němci byli velmi sebevědomí, neboť se naplňoval jejich očekávaný sen. Čeští členové městské rady měli zájem především na tom, aby se ve městě udržoval klid a pořádek a aby nedocházelo k násilí na českém obyvatelstvu, neboť Němci měli již připravený sbor svých ordnerů, který mohl kdykoli zasáhnout. Apelovalo se na německé členy městské rady, mezi nimiž byli funkcionáři NSDAP,⁴⁸ aby veřejná pořádková služba byla obstarávána až do příchodu německého vojska společně s českou policií. K předání města tudíž právně nedošlo. Takticky však česká většina správu města Znojma od soboty nevykonávala. Ačkoli se Němci zaručili za klid a bezpečnost obyvatelstva, slib nedodrželi. Řada občanů byla zatčena a odvedena do Německého domu. Mezi zatčenými byla i řada židovských občanů, které odvedli němečtí ordneři bez jakýchkoli prostředků a jen v tom, co měli zrovna na sobě, za hranice s pohružkou, aby se už nikdy nevraceli.⁴⁹

Dne 11. října 1938 byla první schůze na radnici ve Znojmě. V zasedací síni bývalé městské rady se sešel v úterý odpoledne k zahajovací slavnostní schůzi poradní výbor svolaný novým starostou a složený z dosavadních zástupců hnutí znojemského zastupitelstva. Starosta Erich Haase zahájil poradou proslovem, v němž oslavil velikost osvobozovacího vůdcova díla, a vybídl své nynější spolupracovníky k bezvýhradnému vynaložení všech sil. Po jeho řeči zaznělo jásavě třikrát „Sieg Heil“. Starosta požadoval, aby bylo okamžitě přejmenováno

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

⁴⁹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

nejdůležitější a historicky nejpamátnější Dolní náměstí na náměstí Adolfa Hitlera, Horní náměstí za náměstí Konrada Henleina a nejkrásnější ulici Znojma Rašínovu na třídu Hermanna Göringa. Na starostův rozkaz byla ihned ustavena komise, aby mu co nejrychleji předložila návrh na stará pojmenování náměstí a ulic, které byly přejmenovány českými mocipány po převratu roku 1918 a jež mají dosud jména, která neodpovídají německému charakteru města. Byl rovněž stanoven kurz.⁵⁰ Koruna měla platit ve Znojmě jako oběživo do 31. října 1938. Dne 13. října 1938 byla na starostenském úřadě předána Erichu Haasemu listina o převzetí úřadu. Šest a půl roku trvala okupace Znojma, šest a půl roku krutého života pro české lidi, kteří tu zůstali.⁵¹

Nacisté se pokusili získat sympatie alespoň části českých obyvatel, poněvadž podle zpráv Göbbelsovy propagandy v ČSR byl velký nedostatek potravin. Na hlavním dolním náměstí po několik dnů dýmaly kuchyně, takzvaná „Gulaschkanonen“, aby si tím Němci dobyli srdce znojemských obyvatel. Zde se vařilo jídlo z jednoho hrnce „Eintopfgericht“ – guláš. Gulášový odbyt byl ohromný a Němci měli radost. Ale velmi brzy, řádově po několika dnech, kuchyně zmizely, okupanty dobročinnost opustila, když se dozvěděli, že jejich gulášem obyvatelé Znojma a okolí krmí slepice a vepře. Po tomto incidentu péče ze strany Němců polevila. Čechům byly vyměřeny mnohem nižší příděly potravin než Němcům. Na průčelích domů, za výlohami, na oknech se objevilo mnoho praporů s hákovým křížem a výzdoba chvojím. Němci se na tuto chvíli zcela jistě dopředu připravovali. Současně s armádou přišlo do Znojma také gestapo.⁵² Usadilo se ve vile v ulici Na Vyhlídce. Dne 10. října 1938 pokračovalo zatýkání, které zahájili ordnéři, takzvaný sudetoněmecký svaz dobrovolníků. Prováděly se výslechy. Mezi zatčenými byl Vilém Veleba, jeho syn a mnoho jiných českých obyvatel. Někteří byli odvezeni do Vídně. Vilém Veleba byl vězněn v německých kasárnách dva roky, po propuštění do týdne zemřel. Ti, kteří zůstali ve Znojmě, museli zametat ulice. Ordnéři je chtěli tímto způsobem ponížit. Správce sociálního ústavu František Janků unikl zatčení dobrovolnou smrtí. Mnozí političtí činitelé oddálili své zatčení jen tím, že před příchodem gestapa do Znojma odjeli do vnitrozemí. Byl očekáván brzký příjezd vůdce Adolfa Hitlera a také z toho důvodu se činnost gestapa stupňovala. Smysl Adolfa Hitlera pro čistou rasu neměl být dotčen pohledem na jediného Žida. V koncentračních táborech byla později umučena řada znojemských politických pracovníků. Na malé pevnosti v Terezíně byl umučen starosta Josef Mareš, tři členové výboru komunistické strany Rudolf Krehňavý, Rudolf Čihák a Jan Viklický. Již druhého dne okupace si tajná policie vyžádala seznam všech

⁵⁰ 1 československá koruna byla 12 říšskoněmeckých feniků.

⁵¹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁵² Die Geheimstaatspolizei.

československých spolků. Byly donuceny ohlásit dobrovolný rozchod a jejich majetek byl zlikvidován. S vojskem současně přišla policie, která projížděla městem Znojmem s příkazy, aby české nápisy byly co nejdříve odstraněny. Na lavičkách v horním parku se objevily nápisy *Nur für Deutsche*, ale ty zanedlouho zmizely.⁵³

1.2 Adolf Hitler ve Znojmě

Gestapo zbavilo město všeho českého. Když do Znojma přijel vůdce Adolf Hitler, obsazení města bylo sankcionováno. Na radnici se mu před uvítáním představil jménem komisařský starosta Erich Haase. Podle kroniky Hitler, jakmile uslyšel toto jméno, zpozorněl a pocítil znepokojení spolu s pochybností o rasové čistotě. Dvakrát vyštěkl: „Haase? Haase?“⁵⁴

Co horšího by mohlo Adolfa Hitlera potkat, než kdyby měl v takové slavnostní chvíli na radnici člověka, jehož krev nemá naprostou rasovou čistotu. Před návštěvou A. Hitlera radniční úředníci chtěli vůdce poctit darem na uvítanou. Napadlo je dát mu něco, co dokumentuje historii města Znojma. V muzeu proto vybrali památnou nádobu z roku 1497, jež pocházela z majetku bývalého Louckého kláštera ve Znojmě, a prehistorickou nádobu ze starší doby železné. Vůdce dary přijal, ale požádal, aby byly ponechány v muzeu. Tam byly vedeny jako majetek A. Hitlera. Hitlerova návštěva měla nejen pro starostu Ericha Haaseho, ale také pro jiné vůdčí činitele politické následky, protože gestapo dostalo rozkaz prověřit funkcionáře. Výsledkem toho bylo, že Erich Haase byl po šesti týdnech svého úřadování vyměněn a starostou byl jmenován Rudolf Urban, spolehlivý muž čisté rasy. Ten do města Znojma přišel z Jaroslavic. S Erichem Haasem museli odejít z funkce také jiní racionální Němci. Před lidmi motivovali svůj odchod tím, že nesouhlasili s nacistickým režimem, ale skutečnost byla jiná. Byli horlivými nacisty, ale pro vůdce byli nepřijatelní pro své členství ve společnosti.⁵⁵

Dne 11. října 1938 se konala na radnici první schůze za okupace. Ihned po okupaci města začala nacistická kulturní činnost. Byla demontována socha Jana Amose Komenského u školy v Louce. Dne 21. listopadu 1938 byl na schůzi muzejního krematoria samými Němci prokázán nekulturní stav této sochy J. A. Komenského a bylo rozhodnuto ji co nejdříve odstranit, takže byla odvezena do muzea. Na téže schůzi bylo navrženo, aby byl archiv od muzea oddělen. Ze židovského majetku měla být vytvořena nedobytná pokladna na nejvzácnější listiny. Co nejrychleji se objednávaly obrazy, případně vůdcova busta. Při tomto všeobecném řádění ordněří a jejich pomahači nezapomněli ani na židovskou synagogu. Vyloupili ji a vnitřní

⁵³ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

zařízení zcela rozbili. Hebrejské náboženské knihy byly rozházeny po náměstí a budova zůstala otevřená. Řádili také na židovském hřbitově, dokonce na hlavu sochy sv. Václava posadili rozbitý hrnec. Rotunda sv. Kateřiny byla rovněž zničena a měla posloužit jako důkaz germánské starobylosti Znojma. Obrazu zakladatelky kaple Marie Srbské, choti Konráda II., přisoudili podobu valkýry a postavy Přemyslovců byly promítnuty do postav mýtických germánských bojovníků.⁵⁶

Už třetí den po obsazení přijel do Znojma Frank Walliser z vídeňského památkového ústavu, který měl za úkol prozkoumat malby v rotundě. Začal sondami zjišťovat charakter pragermánských maleb. Měl také provést obnovu, aby byl těmi obrazy dokumentován doklad prastaré germánské kultury na jižní Moravě. Práce v rotundě byly zastaveny a rotunda byla až do konce druhé světové války uzavřena. Za celou dobu okupace byl v kapli jediný návštěvník. Zřejmě se Němcům nehodil jasný důkaz o městě jako součásti české státnosti a o svrchovanosti českých vládařů na jižní Moravě už od raného úsvitu českých dějin.⁵⁷

1.3 Život ve městě

Nacionální šovinismus⁵⁸ byl vybičován na schůzích až k šílenství. Čeští lidé nacházeli na bytech a domovech nápisy s dotazy, kdy se vystěhují. Docházelo k pouličním výtržnostem. České bohoslužby se měly konat jedinečně v kostele u sv. Michala na jezuitském náměstí a gestapo konalo prohlídky i v sakristii. V kostele se lidé shlukovali do skupinek, kde si sdělovali novinky, policie potom tyto hloučky rozháněla. Těžké dny prožívali čeští lidé bezprostředně před obsazením zbytku Čech a Moravy a zřízením protektorátu. Dne 14. března 1939 večer se konal na horním náměstí tábor, který se Čechům zapsal nesmazatelně do paměti. Shromáždila se tam nacistická zločinecká inkvizice z celého města a byly jí dány pokyny. Po táboru se konal průvod doprovázený nákladním autem, kde byly kameny na rozbíjení oken. Všechna okna, která byla po říjnu 1938 spravena, byla znovu rozbíjena s hurónským řevem. Tehdy se nacisté vrhli také na sokolovnu a odstranili plastiku sokola, která byla umístěna na budově v průčelí. Tuto pak zneuctili, jak jen mohli. Po tomto řádění dne 14. března 1939 následovalo nové zatýkání. Všechna tato příkoří čeští lidé snášeli těžce a zachovávali většinou věrnost svému národu. V únoru 1943 byli svoláni všichni čeští majitelé rodinných domků do kanceláří. Tam byly celé rodiny vyslýchány, byl zjišťován jejich rodokmen do pradědů a prabáb, bylo zjišťováno, zda se narodili na německém území a zkoumáno bylo také příjmení jejich i předků. Kdo byl ochoten

⁵⁶ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁵⁷ Mačuda J., Muzeum – brána k poznání. Znojmo: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, 2008, s. 11.

⁵⁸ vyhrocený nacionalismus, nadřazenost národa

přestoupit k Němcům, podepsal se a vše bylo vyřízeno. Kdo prohlásil, že je Čech, byl s ním sepsán dlouhý protokol, do něhož byli zapsáni všichni předkové, manželé i manželky až do třetího pokolení. Bylo jim dáno na vědomí, že po válce jim budou domky zabrány a oni budou vystěhováni. Stejnou statečnost a pevné vlastenecké uvědomění projevoval také český lid v okolí. Zpočátku se apely konaly dvakrát týdně a museli na ně nastupovat i Češi. To trvalo do vypuknutí války, a potom ještě tak dlouho, pokud německá vojska na frontách vyhrávala.⁵⁹

Česká inteligence odešla z města buď před okupací, nebo byla odvolána do vnitrozemí. Vedoucí a rozhodující silou v české menšině bylo dělnictvo a menší počet živnostníků. Tito lidé až na menší výjimky se za nacistické okupace chovali důstojně, čestně a věrně. Zpočátku se postavení dělnictva vyvíjelo různě, ale s postupující mobilizací lidových sil během války se jeho situace upevňovala. Na počátku okupační éry bylo české dělnictvo v továrnách v menšině a bylo utiskováno. Jak Němci odcházeli na frontu, byli podnikatelé nuceni přijímat dělníky české. Ti, kteří pracovali pro vlast, byli za heydrichiády⁶⁰ většinou posláni na práci do Rakouska nebo na opevňovací pohraniční práce. K rozdělení docházelo podle pokynů gestapa, ale i tyto mezery musely být nahrazovány, takže ke konci okupace byly dvě třetiny osazenstva továrny Češi. Podnik pracoval až do bombardování města naplno hlavně pro vojenské potřeby. Nacisté byli přiděleni k lehčím pracím, Češi k těžším a mnohem nebezpečnějším. Až do března 1939 se denně Čechům vyhrožovalo, že musí z podniku zmizet. Podobné poměry byly také v největším místním závodě, kde pracovali také zajatci, především Poláci a Belgičané. V nejtěžších chvílích se poznávali lidé z inteligence. Z inteligentních vrstev zde zůstal Vilém Veleba, který sám hodně vytrpěl a ztratil syna.⁶¹

Počet Čechů žijících ve Znojmě za německé okupace se odhaduje na 4000, mnohým z těch, kdo měli děti školou povinné, nastaly velmi vážné starosti. Nacistický starosta a jeho poradní sbor nemínili českým dětem poskytovat možnost učit se v jejich mateřském jazyce. Jejich jedinou směrnicí byla rychlá germanizace. Hned po okupaci se sešli rodiče českých dětí,

⁵⁹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁶⁰ Reinhard Heydrich nastoupil do funkce zastupujícího říšského protektora v Praze 27. září 1941. Dostal za úkol se vypořádat se stále aktivnějším odbojovým hnutím v protektorátu Čechy a Morava. Proto hned druhého dne po svém nástupu vyhlásil v některých oblastech stanné právo s cílem zajistit především bezproblémový chod hospodářství v německém týlu. I přes protesty domácího odboje vznikl v anglickém exilu plán na Heydrichovu likvidaci, jehož cílem bylo především dokázat spojencům odhodlanost a bojeschopnost Čechoslováků. Atentát provedli 27. května 1942 v Praze dva parašutisté vyslaní z Velké Británie – Jozef Gabčík a Jan Kubiš. Vzápětí po atentátu byl v celém protektorátu vyhlášen výjimečný stav. V platnost vstoupil zákaz nočního vycházení, na atentátníky byla vypsána milionová odměna, byly vynášeny tresty smrti jen za pouhé schvalování atentátu. Posléze byly popraveny stovky příslušníků domácího odboje, včetně někdejšího předsedy vlády generála Aloise Eliáše. Jako odvěta byly vypáleny a vyhlazeny celé vesnice – Lidice a Ležáky. Post Bellum. Reinhard Heydrich nastoupil do funkce zastupujícího říšského protektora v Praze 27. září 1941. Dostal za úkol se vypořádat se stále více aktivním odbojovým hnutím v protektorátu Čechy a Morava [online], 2017. [cit. 10. ledna 2019]. <<https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/konec-ceskoslovenska-a-druha-svetova-valka/heydrichiada/>>

⁶¹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

jež vychodily obecnou školu a měly být přijaty do škol měšťanských. Němci totiž v okupovaném území české žáky na měšťanské, střední a vysoké školy nepouštěli. Studium bylo vyhrazeno především pro příslušníky „vyšší rasy“. Na zmíněné schůzce se radili rodiče o tom, co se stane s jejich dětmi, které měly začít chodit do měšťanek. Většina rodičů se shodla na tom, že je nutné vyčkat, až bude vyřešena otázka české školy.

Mnichov znamenal pro celý znojemský okres zkázu. Zbytek okresu v okleštěné republice měl pouze dvě měšťanky, a to ve vesnicích vzdálenějších od města Znojma – Jevišovicích a v Mikulovicích. České školské úřady připravovaly zřízení újezdní měšťanky pro obce Citonice, Mramotice, Kravsko, Kuchařovice, Hluboké Mašůvky, Olbramkostel, Plenkovice, Přímětice, Únanov, Žerůtky, kam by mohly chodit také děti ze Znojma. Zřízení naráželo na vážné problémy, protože žádná z těchto obcí s výjimkou Hlubokých Mašůvek neměla vhodné budovy ani místnosti. A přestože jsou Hluboké Mašůvky vzdálené od města 8,2 km, byla měšťanka zřízena právě tady. Zápis do školy se uskutečnil 6. března 1939 a vyučování zahájil ředitel školy 7. března 1939. Nacisté zřídili ve Znojmě kvůli germanizaci českých dětí německo-českou školu, tzv. Sprachschule, kde vládla samozřejmě němčina. Šlo o kolu koncipovanou věrně po vzoru německých škol působících za rakousko-uherské monarchie. Výhoda pro děti spočívala pouze v tom, že když něčemu nerozuměly, byla jim učební látka vyložena česky. Otevřením této školy se mělo docílit, aby byl získán co největší počet žáků a na základě toho by se otevření a zřízení české školy stalo bezpředmětným. Ale ve Znojmě se našli stateční a věrní vlastenci aktivně se bránící dát své děti do německo-české Sprachschule. Někteří dokonce posílali své děti k příbuzným do vnitrozemí, jiní čekali na zřízení měšťanky v Hlubokých Mašůvkách.⁶²

Podle tvrzení českých žáků učitelka Jana Hrušová navštěvovala své známé rodiče a radila jim, aby počkali na otevření české školy. Přestože značný počet dětí nastoupil do Sprachschule, byl zde ještě větší počet těch, kteří zůstávali věrni svému národu a jazyku a zastávali k německé škole naprosto odmítavé stanovisko. Přes značné obtíže a útrapy daleké cesty do měšťanské školy v Mašůvkách se tam přihlásilo ze Znojma 20 dětí. Nakonec byli nacisté nuceni ve Znojmě povolit českou školu, i když to byla jen škola obecná. Tři měsíce trvalo, než byl dán souhlas, aby byla otevřena česká osmitřídka. Měšťanská škola ve městě Čechům povolena nebyla. Po novém roce 1939 byl zahájen školní rok ve školní budově u dnešního Divišova náměstí. Pod záminkou, že je třeba šetřit uhlím, byla první, druhá a třetí třída umístěny v jedné místnosti. Čtvrtá třída byla samostatná a do páté třídy chodily děti všech čtyř posledních ročníků, chlapci a děvčata dohromady. Tato škola představovala nouzové řešení.

⁶² Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

Kromě několika málo českých učitelů svěřili nacisté pátý až osmý ročník učitelů Rudolfu Turečkovi. Podle svědectví žáků nevyhovoval naprosto po stránce pedagogické, ale nacistům vyhovoval, jelikož s nimi silně sympatizoval. Žáci jej označovali za zrádce a vypovídali takto: „Měl velmi špatný vliv na mládež a svým chováním a vystupováním budil dojem Němce. Nadával především hochům do českých sviní a používal s oblibou také mnohých nedovolených nadávek. Neměl zájem na tom, aby jeho učení budilo v dětech chuť po vědění, a velmi často nám vyprávěl příběhy ze svého vlastního života, které se naprosto do školy nehodily, ba naopak jen kazily kázeň celé třídy. Tento Poturčeneček byl opravdu horší Turka. Byl mnohem horší než učitelé rodilí Němci.“⁶³

1.4 Šatov

Městys Šatov⁶⁴ je slovanského původu, přesto došlo ke germanizaci tohoto území brzy. Důkazem toho jsou staré prameny ze 14. století psané staročeštinou. Později datované jsou latinské prameny a nejmladší z těchto vzácných památek jsou již napsané německy. Máloukterá obec se může pyšnit listinami, na nichž by se vyskytovala jména českých králů a knížat, později Habsburků. Ti zaručovali a potvrzovali Šatovu různá privilegia, mezi jinými povýšení obce na městys. V tomto kraji je historicky doloženo, že se Češi po skončení druhé světové války roce 1945 ujali opět svého majetku.⁶⁵

Dne 29. května 1938 se v Šatově uskutečnily obecní volby, kdy za změněných politických poměrů prováděla Henleinova strana silnou agitaci. Avšak i přes tento nátlak získala sudetoněmecká strana pouze 865 hlasů, což je 22 mandátů, a spojené české strany na dvě kandidátní listiny 299 hlasů, tedy 8 mandátů. To znamenalo získání dvou mandátů navíc oproti minulým výsledkům. Strana sudetoněmecká zorganizovala koncem školního roku 1938 velkou akci, jejímž cílem bylo odhlášení německých dětí ze smíšených nebo i českých rodin z české školy.⁶⁶

Zaměstnanost českého dělnictva byla dostatečná, protože provoz místní továrny na keramiku byl obstojný, kromě toho se kolem Šatova prováděly vojenské pohraniční opevňovací práce.⁶⁷

Z Šatova dne 15. července 1938 přechali po mnichovském diktátu v roce 1938 příslušníci

⁶³ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika města Znojma, 1938–1945.

⁶⁴ obyvatelé mu doposud říkají Šatlava, nikoliv Šatov

⁶⁵ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika české školy v Šatově.

⁶⁶ Tato akce měla ten výsledek, že se z české školy odhlásily tyto děti: Řeřuchovi – 5 dětí, Hubáčkovi – 3 děti, Rehová – 1 dítě, Schmidková – 1 dítě, Stotynerová – 1 dítě, Schopf – 1 dítě, Deunková – 1 dítě. Odhlášení dětí Hubáčkových a Řeřuchových následkem vyreklamování nebylo bráno na vědomí.

⁶⁷ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika české školy v Šatově.

české menšiny před nastupujícími nacisty. Každý z nich si však pevně věřil, že se český živel do Šatova opět vrátí a že bude posílen opětovným otevřením české školy, kolem níž se shromažďovali více jak 19 let. Česká škola skutečně v Šatově nezanikla, ale byla probuzena k novému životu příchodem nejen nových Šatováků, ale i novým českým obyvatelstvem. To sem proudilo po osvobození, aby převzalo po Němcích půdu, z níž byli kdysi naši předkové germánskou rozpínavostí vytlačeni.⁶⁸

Situaci v této obci bych chtěla nastínit na základě vzpomínek jedné rodiny ze Šatova (A. P.). Bylo zřejmé, že situace byla velmi špatná, protože právě jich se také týkalo vyhnání z obce. Tato rodina musela opustit Šatov s devítiletým dítětem, avšak ještě předtím, než se tak stalo, nebyla situace mezi Němci a Čechy tak zlá. Tyto dva národy spolu dokázaly vycházet a žít bok po boku několik desetiletí. Jakmile se ale přiblížil den mnichovského diktátu, situace se zcela změnila. Tehdy devítiletý syn v dospělosti vzpomínal, jak jej otec musel vodit každý den do školy, protože německé děti po českých dětech házely klacky a kamení s pokřikem, aby opustily jejich území. Zášť a nenávist přenášená z dospělých na děti musela být značná, samy děti si nebyly schopné takové jednání vymyslet. Z Šatova tato rodina utíkala jen s tím, co měli její členové zrovna na sobě, vše ostatní museli nechat v domě a smířit se s tím, že se domů nikdy nevrátí.⁶⁹

Od 20. září do 3. října 1938 organizovaly ozbrojené tlupy Němců uprchlých z rakouského území útoky a bojůvky na československém státním území, včetně obvodu četnické stanice Šatov, a to vždy v době mezi jedenadvacátou hodinou večerní a čtvrtou hodinou ranní. Napadaly nejen družstva SOS umístěná v samé blízkosti státních hranic, nýbrž také opevnění. Četnická stanice v Šatově byla ordnery napadena celkem dvakrát, a to 24. a 29. září 1938. Příslušníkům stanice, jimiž byli velitel Ludvík Průša, dále Alois Doležal, Vincenc Čech a František Reifner, se vždy podařilo odvetnou palbu útočníků odrazit. Pátrali rovněž po členech ozbrojených tlup, prováděli domovní prohlídky, zajišťovali radiovysílače německým obyvatelům a pátrali po tajných vysílačkách. Dne 9. října 1938 byl při odchodu z obvodu četnické stanice Šatov místními ordnery přepaden listonoš Karel Vlasák. Byl zavlčen do jednoho opuštěného pohraničního opevnění a tam byl ordnery neskutečně ztýrán, že kdyby se mu nedostalo okamžité pomoci, tak by nejspíš na následky zranění zemřel.⁷⁰

Šatov byl osvobozen Rudou armádou dne 8. května 1945. V obci ani v jejím okolí nebyly sváděny boje, poněvadž ustupující Němci nekladli odpor. K přestřelkám došlo pouze v ojedinělých případech, kdy jednotliví opozdivší se němečtí vojáci kladli odpor. Většinou se

⁶⁸ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika české školy v Šatově.

⁶⁹ Marek J., *Vyhnání Čechů z pohraničí v roce 1938*. Praha: Toužimský & Moravec, 2018, s. 122.

⁷⁰ Lášek R., *Jednota určení SOS*. Díl druhý. Praha: Radan-Lášek Codyprint, 2007, s. 37–38.

však vzdávali na milost a nemilost Rudé armádě. Stopy po střelbě z ručních a lehkých automatických zbraní byly znatelné pouze na věži farního kostela, ale ty mají svůj původ z roku 1938, kdy byla věž obsazena československou armádou, na niž stříleli příslušníci svobodných sborů (Freikorps), tehdy již plných naděje a odvahy, neboť k mnichovskému diktátu došlo už za několik dní. Po Mnichově zůstalo v Šatově jen několik českých rodin. Většina Čechů utekla do protektorátu Čechy a Morava, mnozí jenom s tím, co měli na sobě, vedle toho si odnášeli už jen četné rány a kopance. Několik Čechů mělo při útěku vyražené zuby, přelámaná žebra a někteří i polámané nohy. Tato zranění utrpěli Karel Vlasák a také Věra Kratochvílová, a proto museli být odvezeni do nemocnice. V den začátku okupace byli Češi, již ještě v Šatově zůstali, zatčeni a na několik dní uvězněni opevňovacích objektech 200 metrů od obce. Odtud pak byli hladoví, žízňiví a naprosto zoufalí vyhnáni za demarkační linii oddělující druhou republiku od třetí říše. Obec nechtěli opustit ani majitelé hospodářství, ale nevedlo se jim o mnoho lépe. Byli využíváni k těm nejpotupnějším pracím, jako bylo čištění záchodů, kanálů, stok apod. Ženy musely drhnout podlahy německým četníkům a vojákům. Tyto důkazy germánské panovačnosti byly provázeny rozbíjením okenních tabulí a nápisy na domech, garážích či vratech patřícím Čechům. Když přešly tyto počáteční projevy okupace, bylo české obyvatelstvo nuceno se hlásit k německému národu, bylo vyšetřováno a zavíráno gestapem.⁷¹

Je důležité zmínit, že téměř všichni Češi, kteří v Šatově zůstali i po záboru, neznadili svůj původ a statečně odolávali teroru. Tuto hrstku Čechů posílilo několik jedinců, do Šatova pracovně nasazených, podpory se jim dostávalo i od ruských zajatců. Vzájemné styky mezi Čechy a zajatci byly ale pečlivě střeženy a trestány. Navzdory tomu byl úspěšně organizován poslech českého rozhlasu, takže Češi i zajatci byli dokonale informováni o aktuálním dění. Tito Češi po osvobození převzali moc na šatovské radnici a utvořili revoluční národní výbor. Jeho předsedou se stal Václav Kulhán, povoláním brusič skla. Činnost revolučního národního výboru byla velmi náročná, zodpovědná a značně nebezpečná. Zbytky poražené německé armády se toulaly po lesích a za noci přicházeli jednotlivci nebo i skupiny do vesnic, kde žádali civilní obleky a jídlo. Zejména pohraniční obce, tehdy ještě i s německým obyvatelstvem, byly jejich útočištěm. Mnohdy chodily tyto tlupy ještě ozbrojeny a nebyly žádné případy, že za noci docházelo v blízkém okolí k jakýmkoli přestřelkám. Ačkoliv se poměry velmi rychle normalizovaly díky československému vojsku a příslušníkům stráže národní bezpečnosti (SNB), i přesto zůstala situace v obci po dobu následujících pěti měsíců velmi nebezpečná. Politici a nacističtí vůdčové částečně uprchli do Rakous a někteří byli internováni ve sběrných táborech. Revoluční národní výbor ve snaze zbavit se ostatních Němců co nejdříve vystavoval denně

⁷¹ Lásek R., Jednota určení SOS. Díl druhý. Praha: Radan-Lásek Codyprint, 2007.

propustky a posílal je za hranice. Tento způsob odsunu se prováděl až do konce srpna, ale okupační armády v Rakousku se tomuto postupu bránily, protože začal hrozit hlad a bída. Ačkoliv tento způsob odchodu Němců z pohraničí trval pouze čtyři měsíce, zůstalo jich v Šatově ještě velké množství, které čekal odsun, k němuž došlo teprve 1. a 2. března 1946. Ve zdejší obci byl jmenován správním komisařem Jaromír Plichta, učitel městské školy v Hlubokých Mašůvkách. Současně byl pověřen funkcí školského referenta ONV ve Znojmě.⁷²

Nová budova bývalé menšinové školy v Šatově sloužila za okupace německé měšťanské škole a v posledních měsících války byla přeměněna ve vojenskou nemocnici. Lavice a školní nábytek byly uskladněny na půdě. Byt po řediteli školy obývala jeho manželka, jež byla Němka. Pověřený správce školy se tehdy ubytoval v jedné třídě společně s finančníky. Když v roce 1938 Němci obsadili pohraničí, bylo zařízení menšinových škol z valné části vyvezeno, avšak okupanti se postarali svým osvědčeným způsobem o to, aby vše bylo dokonale vráceno. Zvenčí byla střecha školní budovy na několika místech nepatrně poškozena střelbou. Výměnu tašek provedl prozatímní správce školy sám. Vytlučená okna byla zasklena. Vnitřek budovy byl však značně poškozen. Zejména dveře a zárubně nesly stopy páčení. Okupací utrpěla nejvíce tělocvična a náradí, neboť tam cvičila Hitlerova mládež. V tělocvičně a na půdě byly nalezeny zbytky jeviště, které ze Šatova nemohlo být odvezeno před okupací a jež prý bylo nádherně vybaveno. Z rozstříhaných kulis si Němci udělali zatemnění na okna nebo na zakrytí děr v plotu. Jakmile byly provedeny ty nejnnutnější opravy oken a dveří, provedl správce školy zápis a výuka začala 26. června 1945 se 46 žáky. Do školy byly přijaty děti prvních osídlenců a z takzvaných smíšených manželství. Zápisu se zúčastnili Josef Švejda, Václav Pecháček, obeznámení s národnostními poměry v obci. Podle jejich výpovědi byly jejich děti buď přijaty, nebo odmítnuty. Již tento postup vlastně rozhodl o tom, kdo bude za Němce pokládán, kdo naopak ne. Ze smíšených manželství byly většinou 6 leté děti, starších bylo velmi málo. Je pochopitelné, že tyto děti mluvily velmi špatně česky, některé vůbec česky neuměly. Dne 5. července 1945 byl městečkem uspořádán průvod až na návrší k Havraníkům, kde byla zapálena hranice. Průvodu se zúčastnilo nové obyvatelstvo, příslušníci SNB, finanční stráž a vojsko. Poprvé po sedmi letech zněly Šatovem české písně zpívané spontánně mladými i starými.⁷³

⁷² Lášek R., *Jednota určení SOS...*, s. 64.

⁷³ Tamtéž, s. 65.

1.5 Hnanice

Obec Hnanice se nachází pouhé dva kilometry od hranic Rakouské republiky. Je tedy zřejmé, že na tomto území stanuli Němci nejdříve. Jak přesně probíhal první kontakt Němců s Československem, se dozvídám z vyprávění rodiny Věry Blažkové. Popisuje situaci v Hnanicích od roku 1938, kdy jí bylo jedenáct let a její sestře teprve tři roky. Z jejich vzpomínek je znát patrný strach a zoufalství, jaké prožívalo mnoho obyvatel. Otec Věry Blažkové byl vrchní respicient finanční stráže. V době, kdy finanční stráž a vojáci tábořili v lese, aby střežili hranice, došlo k napadení celnice Němci. Právě při této přestřelce byl 22. září 1938 zastřelen poručík Otmar Chlup, později pochovaný v Brně na hřbitově v Králově Poli.⁷⁴ Poté se musela rodina Blažkových okamžitě sbalit a odjet do vnitrozemí, aby si zachránila život. Podle vyprávění Věry Blažkové dostali Němci tip, že se některé české rodiny schovaly v celním úřadě do sklepa. O den později hlásil rozhlas, že Němci do sklepa hodili granát v domnění, že poslední Češi zahynou. Tímto tedy končí podle vzpomínek Věry Blažkové osud celní budovy v Hnanicích, jež se tímto stala německou pevností.⁷⁵

Na finančním oddělení stráže v Hnanicích sloužil v roce 1938 inspektor I. třídy Jan Chrástek. Dne 20. září 1938 po páté hodině ranní bylo vystřeleno asi třicet ran na Františka Hlínu sloužícího u celní budovy. Z rakouské strany se střílelo také na Rudolfa Kosmáka. Jmenovaní však palbu podle pokynů neopětovali a snažili se za každou cenu zabránit konfliktu. Očekávaly se další případy, a proto se vše připravovalo na obranu. Okna se zabarikádovala pomocí železných plátů, prken a pytlů s pískem. V okolním terénu se vykopaly zákopy, v nich byly připraveny ruční granáty, někde dokonce lehké kulomety. K jejich obsluze byli přiděleni dozorce Rudolf Kosmák a voják Plačovský ze Šatova. Tento voják za nepřítomnosti Rudolfa Kosmáka vyjmul z kulometu úderník. Po návratu dozorce Rudolfa Kosmáka ohlásil, že si jde do Šatova pro cigarety a převléci se, což mu bylo povoleno. Teprve po jeho odchodu si Rudolf Kosmák všiml vyjmutého úderníku, kulomet tedy nebyl způsobilý ke střelbě. Asi za tři hodiny poté by voják Plačovský spatřen na rakouské straně ve stejnokroji rakouského teroristy, jak vede německé celní orgány kolem celní budovy a podává jim zprávu o československých obranných opatřeních.⁷⁶

Po událostech v roce 1938 bylo československé obyvatelstvo nuceno opustit obec a Němci ihned zabrali také budovu české školy pro své účely. Po osvobození v roce 1945 byla školní budova nalezena ve velmi špatném stavu. Střecha byla na několika místech otevřená

⁷⁴ Fryšček M. A., Vojenské hroby a památníky města Brna. Brno: Šimon Rýšavý, 2000, s. 31

⁷⁵ Marek J., Vyhnaní Čechů z pohraničí v roce 1938. Praha: Toužimský & Moravec, 2018, s. 122.

⁷⁶ Lášek R., Jednota určení SOS. Díl druhý. Praha: Radan-Lášek Codyprint, 2007, s. 26–27.

ještě po leteckém bombardování a střelbě, voda po velkých deštích pronikla stropy až do prvního poschodí. V obci se nenašel nikdo, kdo by budovu alespoň provizorně zakryl. Nepostaral se o to ani celní úřad, který byl v budově nastěhován. Zdi zevnitř byly otlučeny, okna rozbitá a v celém přízemí pobitá ostnatým drátem. Zámky dveří byly vylámané a skoro všude chyběly klíče. Zdi ve sklepních místnostech byly bez omítky, ta opadala po detonacích sedmi leteckých pum, jež dopadly nedaleko školy. Ve sklepních místnostech byla vrstva chrastí, hadrů a rozbitých plechovek. V této zmeti se nacházely trosky hraček z bývalé mateřské školy. Celá budova uvnitř byla velmi znečištěná. Z původního komfortního vybavení školy se zachoval jen zánovní šicí stroj značky Pfaff. V celé školní budově zůstaly pouze dvě staré skříně, jinak byla úplně vydrancovaná. Bylo nutno budovu opravit alespoň částečně, aby mohlo být zahájeno vyučování, a to 12. listopadu 1945. Žáci byli sice povinni před otevřením školy navštěvovat sousední školu v Havraníkách, avšak nesvědomitost rodičů a nezájem většiny z nich zavinily pouze malou docházku dětí do této školy. Následkem velkého zameškání vyučování, obrovských mezer ve vědomostech žáků z válečných dob a nestejnorodostí dětí samých bylo počáteční vyučování velmi obtížné. Poměry v obci byly zpočátku neutěšené. Správní komise s komisařem vládla v obci diktátorsky, jako by se sem vlna osvobození ze dne 9. května 1945 vůbec nedostala. Komisař Jaroslav Švarc byl germanofil a jeho jedinou zásluhou pro obec bylo, že udržel co nejdéle největší počet Němců a německých rodin v obci jako samostatné hospodáře a umožňoval všestranně podporu jejich mladších příslušníků – vesměs nacistů, kteří ze strachu uprchli přes hranice, v noci se vraceli do vsi a často se skrývali u těchto Němců. To skončilo teprve 15. ledna 1946 po předchozích stížnostech odůvodněných svědectvím občanů, hlavně Aleše Sovy. Poměry v obci se tak výrazně zlepšily.⁷⁷

1.6 Chvalovice

Na základě mnichovské dohody ze dne 29. září 1938 musela tehdejší československá republika odstoupit do 10. října 1938 část svých pohraničních území Německu, Polsku a Maďarsku. Část jihovýchodních Čech a jižní Moravy (včetně Chvalovic) se stala součástí říšské župy Dolní Dunaj⁷⁸ v provincii Východní marka (Ostmark), vytvořené po zaboru nacisty z území bývalého Rakouska. Zábor Chvalovic německým vojskem v říjnu tohoto roku proběhl dle školní kroniky pokojně: „*Asi o 9. hodině dopoledne dne 9. října 1938 se shromáždilo před četnickou stanicí asi 128 mužů československého vojska, četnictva, finanční stráže a poštovního úřadu a v klidu odešlo do Znojma. Německé vojsko přišlo z Rakouska asi o půl 11.*

⁷⁷ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika české státní školy menšinové v Hnanicích, 1937-1946.

⁷⁸ Reichsgau Niederdonau

dopoledne.“⁷⁹ Chvalovice byly v letech 1938–1945 spojeny s obcemi Dyjákovičky a Ječmeniště pod názvem Schatzberk a spadaly do landrátu Znojmo. Starostou této „velké obce“ byl v letech 1938–1940 Franz Hackel z Chvalovic. Protože se obyvatelé obcí Chvalovic a Dyjákoviček nemohli dohodnout na volbě nového starosty, byl do této funkce na období 1940–1942 dosazen Felix Sochor z Mikulova a od roku 1942, kdy narukoval do wehrmachtu, byl až do května 1945 starostou obce občan Chvalovic, a to Johann König.⁸⁰

1.7 Přímětice

Kronika obce Přímětice slavnostně popisuje vznik Československé republiky slavený 30. října 1918. Ve škole byla svolána za přítomnosti velké většiny občanů schůze, na níž promluvil tehdejší starosta Josef Novák. Po proslovu byl uspořádán pochodňový průvod obcí za zpěvu národních písní. Samotné Znojmo a okolní německé obce se nepodřídily tehdejšímu „národnímu výboru v Praze“ a v Příměticích bylo utvořeno 1. české hejtmanství, tedy okresní úřad. Po mnichovských událostech byly po zasedání vlády 30. září 1938 odstoupeny Sudety německé říši a okresní školní inspektorát se na dobu od 7. října do 21. října 1938 přestěhoval do Přímětic, kde sídlil ve školním kabinetě.⁸¹

Začátkem května roku 1938 bylo tajným rozkazem povoláno tisíc vybraných občanů ke sboru SOS – Stráž obrany státu.⁸² Občané byli v jednu hodinu v noci svoláni ke starostovi, kde na ně již čekalo nákladní auto. Odvezlo je do Znojma na četnickou stanici, kde se teprve dozvěděli, že pojedou na hranice. Byli řádně oblečeni a vyzbrojeni. Ráno po složení slibu stáli připraveni v obci Vrbovec, kde byli nasazeni jako strážný oddíl do krytů. Němci byli tehdy podle slov kronikáře obce Přímětice velmi překvapeni, když ve všech pohraničních vesnicích byla stráž. Bylo to pro ně upozornění, že si československý lid nenechá situaci jen tak líbit. Občané Přímětic byli ubytováni na tamní prázdné faře. Tento stav trval do konce května, kdy byly sbory SOS odvolány, a na hranicích zůstalo jen aktivní vojsko. Mezinárodní situace se přiostrhovala a stále zhoršovala, takže v září 1938 byly sbory SOS povolány znovu. Tentokrát byly umístěny ve větším počtu na úseku Ječmeniště Hatě jako přední stráž. V této době dávali již Němci československému obyvatelstvu najevo otevřené nepřátelství, mnohem častěji byly přepadávány československé stráže.⁸³

⁷⁹ Nehyba D., Chvalovice, 1279–2009, 730 let. Znojmo: Zdeněk Bína, 2009.

⁸⁰ Nehyba D., Chvalovice..., s. 24.

⁸¹ Státní okresní archiv Znojmo., Kronika obce Přímětice, 1922.

⁸² Z obce Přímětic byli povoláni tito: Brychta, Emil Havle, František III, Bohumil Jeřábek, Václav Krejčí, František Krejčí, Josef Kamr, Jan Novák, Karel Novák, Jan Řezanina, Jan Smola, Josef Zíka. Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice, 1922.

⁸³ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice, 1922.

K jednomu přepadení hlídky došlo ve tři hodiny ráno.⁸⁴ Štěkající pes majitele cihelny dotyčnou hlídkující stráž upozornil, že se něco děje, a proto byla rychle v pohotovosti. Nebylo by jí to ale asi nic platné, kdyby nebyla uposlechla upozornění jednoho dobrého Němce. Varoval strážníky, aby nespali v cihelně, že se na ně Němci chystají. To jediné jim vlastně zachránilo životy. Vždy na večer se stáhli za ochranný břeh. Tři Němci obstoupili cihelnu ze tří stran, házeli do ní granáty a použili i kulometry, takže by byl nikdo ze stráže nepřežil. Opětovali palbu, ale museli se potom dle rozkazu stáhnout. Tento zážitek vylíčil přímý účastník a určitě by si i ostatní bývalí členové stráže na 28. září 1939 vzpomněli. Druhý oddíl v Ječmeništi u Hatí také zažil přepadení, ale šlo jen o střelbu na celnici po hlídce. Neštěstí se stalo Františku Krejčímu, když mu nezajištěná puška prostřelila předloktí, takže musel do nemocnice. Ostatní účastníci neutrpěli žádné vážnější zranění.⁸⁵

Dne 17. srpna 1939 byli pro politické výroky uvěznění gestapem v Jihlavě 3 přímětičtí občané.⁸⁶ Po měsíci vazby se vrátili. Dne 3. února 1940 byl uvězněn Josef Valášek, po věznění v Jihlavě a Brně byl nakonec odvezen do koncentračního tábora v Dachau, odkud se vrátil až 25. května 1945. V prosinci 1942 byl vyzván rolník a starosta obce Přímětice Jakub Kempa, aby se za urážku místních Němců přihlásil na gestapu v Jihlavě. Po zatčení byl transportován do Osvětimi, kde v březnu roku 1943 po těžkých útrapách zemřel. Dne 6. prosince 1942 byly osmi přímětickým občanům zabaveny usedlosti.⁸⁷

Dodatečně byl pak zabaven dům č. p. 49, jehož majitelem byl již zmíněný starosta Jakub Klempa. Ke cti přímětických občanů je třeba uvést, že pomohli všem násilně vystěhovaným občanům z nouzového ubytování a tím umožnili jejich přežití okupace.⁸⁸ Dne 9. dubna 1945 byla školní budova obsazena ustupujícím německým vojskem, ale ve vyučování se pokračovalo v místní zimní hospodářské škole. Děti do 15 let docházely do měšťanské školy v Hlubokých Mašůvkách. V prvních dnech měsíce května 1945 byli obyvatelé Přímětic postiženi leteckým bombardováním. Dne 6. května 1945 měly být podle výzvy vyvěšeny prapory. Toho dne se sešel připravený revoluční národní výbor na místní přímětické četnické stanici, přišli sem všichni tehdejší mladí muži. Odtud se odebrala dvoučlenná deputace k místnímu německému veliteli vojenské posádky, aby s ním bylo projednáno převzetí moci nad místním národním výborem. Obyvatelstvo bylo mezitím vyzýváno ke klidu a pořádku. Delegace se ale

⁸⁴ V tomto přepadeném oddíle byli: Brychta Jan, Krejčí Václav, Kammer Josef, Sural Josef, Řezanina Jan a Jeřábek Bohumil. Státní okresní archiv Znojmo. 1922. Kronika obce Přímětice.

⁸⁵ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice, 1922.

⁸⁶ Josef Valášek, František Novák, František Coufal. Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice, 1922.

⁸⁷ Byly to domy: Hellman, č. p. 8, Lešák, č. p. 34, Josef Vávra, č. p. 38, František Šalomoun č. p. 43, Eduard Pummer, č. p. 44, A. Šalomounová č. p. 45, Krátká, č. p. 48. Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice, 1922.

⁸⁸ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice, 1922.

z německého velitelství vrátila se sdělením, že místní velitel nedostal dosud rozkaz u nadřízeného velitelství k předání a přísně varoval, aby obyvatelstvo přestalo s vyvěšováním praporů. Na to přítomní muži sundali pásky a prapory a odešli domů, vědomi si toho, že by nemělo cenu hazardovat se životy občanů v posledních okamžicích války. Den nato, a to 8. května 1945, začíná ustupovat wehrmacht.⁸⁹ Téhož dopoledne přijelo ze Znojma osobní auto s parlamentářem.⁹⁰ Místní občané byli vyzýváni k vyvěšování národních a státních vlajek, které měly chránit obec Přímětice před případným bombardováním Rudé armády. K četnické stanici přijel tankový motocykl se dvěma německými vojáky s napřaženými automaty a se zprávou, že jejich velitel nařizuje, aby byly prapory okamžitě staženy, jinak že bude vesnice vymetena. Rozkazu bylo uposlechnuto.⁹¹

Dne 8. května 1945 došlo k silným náletům na ustupující wehrmacht. Kolem poledne si vyšli 3 přímětičtí hoši – Vladimír Tišler, Jan Lindner a František Vedral po silnici ke kasárnám. Hoši byli Němci zastřeleni a jejich těla byla položena na silnici, aby je ustupující tanky znetvořily. Téhož dne odpoledne přijel první rudoarmějec od Kuchařovic. Byl to poručík menší postavy a přijel na kole. Byl přivítán s velkým nadšením a jásotem, kyticemi šeríku a přípitky na zdraví a na novou svobodu. Po něm přijíždí na vozech za dalšího všeobecného jásotu a vítání Rudá armáda. Místní revoluční národní výbor přijal vedení obce na slavnostní schůzi dne 10. května 1945. Ihned zajistil majetek zanechaný násilně dosídlenými Němci a ten byl předán původním majitelům. Tento revoluční národní výbor úřadoval až do 30. srpna 1945, kdy byl sestaven paritně⁹² podle politických stran národní fronty řádný národní výbor.⁹³

⁸⁹ Německé ozbrojené síly. Aktivní v letech 1935–1945.

⁹⁰ Jedná se o osobu, vojáka, který je vyslán svým velitelem, aby vyjednával s nepřítelem. Většinou u sebe měl bílou vlajku.

⁹¹ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice.

⁹² Rovnocenně.

⁹³ Státní okresní archiv Znojmo. Kronika obce Přímětice.

1.8 Bojanovice

Pamětní kniha obce Bojanovice se ve svém úvodu zmiňuje o ztrátách Československé republiky v roce 1938. Celé území Čech měřilo před mnichovskou dohodou 52.062 km². Dle rozhodnutí v Mnichově bylo Německu postoupeno 19.621 km², takže rozloha Čech se zmenšila na 32.441 km². Odtrženy byly téměř všechny pohraniční kraje s krajními horami, které byly československou přirozenou hranicí a hradbou. Z nich největší byl široký pás země severozápadě od nynějšího výběžku Domažlického až k průsmyku Novosvětskému. V této části došlo ke ztrátě rozsáhlých lesů na Šumavě a v Českém lese, přebohaté hnědouhelné pánve u Mostu a Falknova. Ztraceny byly léčivé prameny se světovými lázněmi – Karlovy Vary, Jáchymov, Teplice, vinorodé kraje od Mělníka k Litoměřicím a veliká střediska průmyslu textilního v celých Sudetech a sklářského na Šumavě. Na severozápadě bylo odstoupeno území Krkonoš, dále území Orlických hor a celá horská skupina Kralického Sněžníku, kde pramení řeka Morava. Na jihozápadě pozbyly Čechy i část památného kraje věrných Chodů pod Čerchovem a celé Pošumaví s Horní Vltavou, opěvovaného písněmi a milovaného celým národem. Ztracena byla také nejjižnější část země s Českým Krumlovem a na jihovýchodě celý výběžek Novobystřický. Poněvadž byly odtrženy také kraje převážně nebo ryze české, ocitlo se mnoho Čechů pod cizím panstvím.⁹⁴

Moravskoslezská země měřila 26.808 km², z toho bylo Německu a Polsku odstoupeno 9. 887 km². Z obyvatelstva zbyly jen 2.330 000. Země moravskoslezská utrpěla krutým rozhodnutím velmocí v Mnichově z celé republiky nejvíce. Německo obsadilo celé bývalé Opavské Slezsko, celou severní Moravu až na výběžek Ostravský a na jihu souvislé území při bývalé rakouské hranici. Odtrženy byly i kraje ryze české na severu, jako jsou Opavsko, Zábřežsko a Novojičínsko i s Příbramí a Štramberkem, na jihu část Břeclavska a několik českých obcí Znojemska. Polsku byla odstoupena větší část Těšínska, takže z bývalého Slezska zůstal pouze okres Frýdecký.⁹⁵ Při mobilizaci československé branné moci na podzim 1938 a

⁹⁴ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925.

⁹⁵ Tamtéž.

na zvláštní povolání nastoupila vojenská služba⁹⁶ z Bojanovic.⁹⁷

Vládním nařízením ze dne 19. září 1939 č. 222 sb. zákona a nařízení, byla vydána uzákonění o vlajce a znacích⁹⁸ protektorátu Čechy a Morava.⁹⁹ Protektorát Čechy a Morava byl postupně začleněn do německého systému ekonomiky a tato skutečnost se projevila nejen v drancování jeho výrobního potenciálu, ale i v pracovním zákonodárství. Vůči obyvatelstvu v produktivním věku byl uplatněn princip nucených prací. Dělníci ztratili právo na stávku, na uzavírání kolektivních smluv a vedení podniku. Týdenní dělnická mzda se pohybovala od 400 K do 700 K a většina peněz musela být vydána na potraviny.¹⁰⁰ Nařízení říšského protektora ze dne 15. září 1939 byla s platností od 19. září 1939 stanovena válečná přírážka¹⁰¹ na některé zboží.¹⁰² Vyhláškou ministerstva obchodu ze dne 22. září 1939 bylo upraveno zásobování životními potřebami, aby byly zamezeny nákupy téhož zboží u různých obchodníků a hromadění zásob. Každý přednosta domácnosti obdržel na obecním úřadě potravinový kmenový lístek, na jehož přední straně bylo vyznačeno v rubrikách zboží, které se vydávalo na lístky, a to maso, mléko, smetana, cukr, káva nebo kávové náhražky, čaj, vejce, masné zboží, máslo, jedlé oleje, omastek a špek, jedlé umělé tuky. Do rubrik s označením zboží se vepsalo jméno obchodníka, u něhož si přednosta domácnosti přál odebírat zboží. Na druhé straně potravinového kmenového lístku byli uvedeni členové rodiny s vyznačeným stářím, neboť spotřebitelé byli rozděleni na věkové třídy, podle nichž byla určena výše přidělů a dávek konkrétního zboží.¹⁰³ Obecní úřad v Bojanovicích vydal potravinové kmenové lístky pro všechny domácnosti. Celkem bylo vydáno 92 kmenových lístků a napočteno 354 osob jako spotřebitelů. Současně byly odevzdány odběrní lístky na potraviny a dnem 2. října 1939 začal

⁹⁶ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925. Josef Bednář, zedník, č. 1, Arnošt Zdražil, obchodník, č. 11, Bedřich Vaněk, šofér, č. 12, Josef Polický, rolník, č. 16, František Stehlík, nádeník, č. 19, Jaroslav Plíšek, rolník, č. 20, Petr Volfšic, tesař, č. 21, Richard Tuna, dělník, č. 22, František Plíšek, rolník, č. 26, Tomáš Plíšek, rolník, č. 27, Valentýn Pospíchal, krmič, č. 29, František Stehlík, rolník, č. 33, František Malý, rolník, č. 34, Bohumil Blecha, nadporučík, č. 37, Ludvík Votoukal, dělník, č. 37, Antonín Jeřábek, rolník, č. 45, František Vaněk, zedník, č. 46, Bedřich Štěpán, zedník, č. 49, Josef Svoboda, krejčí, č. 54, Jaroslav Svoboda, obchodní disponent, č. 54, František Votoupal, zedník, č. 55, Jaroslav Votoupal, zedník, č. 55, František Hytl, zedník, 61, František Rožnovský, hajný, č. 64, Bohumil Karpíšek, zedník, č. 64, Ladislav Štěpán, kovář, č. 65, Rudolf Bazala, šofér, č. 71, Karel Černý, rolník, č. 73.

⁹⁷ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925.

⁹⁸ Vlajka se skládala z vrchního pruhu bílého, středního červeného a spodního bílého. Menší znak měl na červeném štítě dvouocasého stříbrného lva. Větší znak byl rozdělen na 4 pole. V horním pravém a spodním levém poli byl český lev, v horním levém a spodním pravém poli byl moravský znak. Na modrém štítě orlice vpravo hledící, stříbrně a červeně šachovaná.

⁹⁹ Státní okresní archiv Znojmo, Tamtéž.

¹⁰⁰ Dejmek J., Loužek M., Nacistická okupace, sedmdesát let poté, sborník textů. Praha: CEP, centrum pro ekonomiku a politiku, 2009, s. 17.

¹⁰¹ Na pivo 20 % (60–70 h na 1 litr). Na cigaretové dutinky a papírky 10–40 h. Na tabákové výrobky 20 %. Na šumivá vína, líh a lihové výrobky 2x na litr. Zásoby jmenovaného zboží zjišťovala důchodková kontrola a příslušná daň byla splatná do 1. 11. 1939.

¹⁰² Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925.

¹⁰³ Tamtéž.

odběr potravin uvedených v kmenovém lístku.¹⁰⁴ Bez lístku se nesmělo zboží vydávat. Nákupy pro obchod se vydávaly na tak zvané odběrní listy, které vydával obecní úřad. Také krmivo pro dobytek spadalo pod řízené hospodářství a mohlo být odebráno jen na zvláštní přihlášku u obecního úřadu, který je postupoval okresnímu úřadu. Ceny zboží pro celé kraje určoval Nejvyšší celní úřad v Praze.¹⁰⁵

Od 1. dubna 1940 byl zaveden v Německu a v protektorátu Čechy a Morava a v obsazeném Polsku letní čas, který je oproti středoevropskému času o hodinu napřed. Letní čas se užíval do 6. října 1940.¹⁰⁶ Od 1. října 1940 byla zrušena celní hranice mezi protektorátem Čechy a Morava a Německou říší. Policejní hranice zrušena nebyla. Za doby nadvlády Německa došlo k několika pokusům o spáchání atentátu na Adolfa Hitlera, avšak když se obyvatelé doslechli, že byl plánovaný atentát opět neúspěšný a Hitlerovi se nic nestalo, soudili většinou, že to byla zase jen komedie, aby se Hitler mohl osočit zásahem prozřetelnosti, a aby byla nějaká příčina k provedení čistky v německé armádě. Zprávy o popravách českých lidí za účast v národních výborech považovali lidé za projev slabosti Německa. Zprávy o bankobystrickém povstání na Slovensku a o akcích partyzánů naplnily občany novými nadějemi.¹⁰⁷

Také v Jihomoravském kraji působila partyzánská skupina. V Hlubokých Mašůvkách byl ve mlýně schovaný partyzán z Jugoslávie. Pro nadržování a pomáhání partyzánům bylo několik občanů z okolí Hlubokých Mašůvek odvedeno gestapem. Mezi nimi byl také kaplan Zemánek, který chodil do zdejší obce vyučovat náboženství. Ze zdejších občanů byl v roce 1944 odvezen gestapem nadporučík Václav Blecha a jeho paní. Bylo to již jeho druhé zatčení, poprvé k němu došlo v roce 1941. Pokud by byla tenkrát provedena důkladná prohlídka domu a jeho okolí, bylo by toto zatčení skončilo pravděpodobně smrtí obou manželů. Při zatýkání byl totiž pod postelí schován partyzán. Partyzáni ze zdejšího obvodu byli odvoláni v březnu k Moravskému Krumlovu, jiní už nepřišli. Byla vyhlášena pracovní povinnost na hloubení zákopů, jež se týkala všech mužů ve věku od 16 do 60 let. Němci pouze dávali příkazy a dohlíželi na práci. Zákopy se kopaly směrem jihovýchodním, ale nebyly dokončeny, protože fronta se přibližovala, byla v té době již u Drnholce. Zásoby zakopávali lidé před blížící se frontou až v poslední dny. Lidé se z 8. na 9. května 1945 uchýlovali do krytů, ale bylo jich jen

¹⁰⁴ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925. Normální přiděl potravin na osobu byl stanoven takto: 1 vejce na týden, 40 g zrnkové kávy nebo 5 g čaje na 14 dní, 160 g kávových náhražek na 14 dní, 500 g masa nebo masných výrobků na týden, 140 g tuku na týden, 10 kg chleba nebo 6,25 kg chleba a 3,75 kg pšeničné mouky měsíčně, 1,6 kg bílého pečiva měsíčně, ¼ l mléka denně, 350 g cukru týdně.

¹⁰⁵ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

málo. Většinou ale byli ukryti ve sklepě, protože večer se střílelo na Jevišovici a byla tam zasažena věž kostela. O příchodu Rudé armády do Jevišovic se ještě odpoledne 8. května 1945 v Bojanovicích nevědělo, nebylo tedy žádné spojení. Členové revolučního národního výboru měli za úkol hlídat Němce, jejich pohyb, zákopy a telefonní spoje. Informace měli předat Rudé armádě, případně četnické stanici v Jevišovicích. Celé území katastru obce Bojanovice bylo rozděleno na úseky a každý člen měl na starosti jeden z nich. Celá tato akce zklamala, protože spojení nebylo možné. Večer 8. května 1945 pozorovali občané neklid v německém vojsku a viděli, že se rychle stahuje na západ, a ptá se na České Budějovice a hledá cestu do amerického pásma. Místní národní revoluční výbor netušil, že jsou to frontové oddíly, pokládal je za pouhou zálohu a tím ztratil orientaci. Ráno 9. května 1945 byli Němci pryč a přišla Rudá armáda.¹⁰⁸ Ihned byla odstraněna tanková zábrana a zákopy byly zasypany. Dřevo z tankové zábrany bylo rozprodáno těm nejpohotovějším a utržené peníze byly odeslány příslušné instanci.¹⁰⁹

Dne 10. května 1945 byla vyhlášena dobrovolná pracovní povinnost na základě četnického příkazu. Zúčastnili se všichni schopní muži. Někteří hlídali povozy, jiní zbraně a munici. Všechno bylo z rozkazu četnické stanice umístěno v hasičském skladišti v obci Bojanovice. Později byly výbušniny odvezeny do lomu za vesnicí a zlikvidovány. Revoluční národní výbor převzal vládu už 3 dny před příchodem Rudé armády. Toto nařízení bylo odvoláno s příkazem vyčkat dalších rozkazů. Znovu se ujal revoluční národní výbor své funkce ihned po odchodu německého vojska. První výbor se utvořil v březnu a měl původně jen pět členů.¹¹⁰ Z koncentračního tábora se vrátili nadporučík Václav Blecha a jeho paní.¹¹¹

1.9 Jevišovice

Autor školní kroniky obce Jevišovice B. J. Frank píše o počátku měsíce září roku 1938 v duchu pokračování vyjednávání s menšinami, jež bylo velmi obtížné. Bylo vypracováno nové uspořádání státu. Mimo to byla nařízena také povinná branná výchova mládeže a občanstva.¹¹² V některých městech jako v Aši, Chebu a Karlových Varech docházelo k výtržnostem. Výtržníci vytloukali okna, ničili telegrafní spojení a přepadávali československé občany. Několik lidí při přepadeních přišlo o život. Ve znojemském okrese, ačkoliv byl z velké části

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925. Josef bednář, cestář, č. 1. František Plíšek, rolník, č. 26. František Plechatý, rolník, č. 30. Arnošt Zdražil, obchodník, č. 11. Josef Svoboda, rolník, č. 2.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Státní okresní archiv Znojmo., B. J. FRANK: Školní kronika Jevišovice. Obecná škola v Jevišovicích – kniha druhá, 1939–1945.

německý, byl poměrně klid.¹¹³

Vláda republiky vyhlásila ve všech krajích, kde byl porušen pořádek, stanné právo. V celém státě bylo zakázáno jakékoliv shromažďování, a to jak v budovách, tak i pod širým nebem. V době válečného nebezpečí bylo povoláno k obraně hranic mužstvo SOS.¹¹⁴ Od vyhlášení mobilizace rozhlasem bylo na ulicích města živo. Lidé vycházeli z domů a sdělovali si, na koho z místních občanů se povinnost nastoupit vojenskou službu vztahuje. Ráno po jedné hodině byli mnozí povolání muži již připraveni a odjížděli nákladním autem na velkostatek do Brna. V sobotu dne 24. září 1938 ve 12 hodin dopoledne se shromáždilo asi 80 mužů se svými rodinami na prostranství u kostela v Jevišovicích, aby se vydali na cestu ke svým vojenským útvarům. Před odjezdem na nádraží do Grešlového mýta k nim promluvil starosta města Znojma a oznámil jim, že jsou povoláni, aby splnili svoji povinnost jako ochránci národa a státního území. V tu chvíli se přišli rozloučit s nastupujícími muži jevišovičtí občané a děti, mnohým z nich odjížděli právě jejich otcové. Dojati a s přáním šťastného návratu a shledáním mávali všichni za odjíždějícími auty. Jevišovské pole, dílny a hlavně rodiny osiřely. A protože byla právě doba sklizně brambor a podzimních polních prací, bylo dětem školou povinných povoleno vypomáhat při sklizni. V době mobilizace byla také částečně omezena autodoprava osob, protože byl přechodný nedostatek motorových vozidel a pohonných látek.¹¹⁵

Učitel obecné školy Josef Hrbek byl k vojenské službě povolán již dne 19. září 1938 a vrátil se dne 28. listopadu 1938. Pohraniční území obývané národnostními menšinami bylo na základě rozhodnutí velmocí postoupeno Německu, Polsku a Maďarsku. Na několika místech zasáhlo odtržené území hluboko do vnitra republiky.¹¹⁶ Velká část okresu Znojemského byla přičleněna k Německu. Z dřívějších obcí tohoto politického okresu zbylo pouze 26 obcí s českým obyvatelstvem. Hranice zbylé části okresu určila komise. Nejkratší vzdálenost od Jevišovic k hranici byla asi 5 km. Ještě než Znojmo převzali Němci, začaly se znojenské úřady stěhovat a čeští obyvatelé se přesouvali za hranice nové republiky, tedy do vnitrozemí. Jevišovickými projížděla po celé dny auta a vozy s uprechlíky. Po vyklizení odstoupeného území ustoupilo československé vojsko za nové hranice. Při těchto akcích prošlo Jevišovickými několik jednotek pěchoty a jízdy.¹¹⁷ Do místní radnice v Jevišovicích se nastěhoval okresní úřad a hned zahájil úřadování. Koncem roku byly obce bývalého okresu Znojmo přiděleny okresu Moravské Budějovice a okres Jevišovice byl zlikvidován. Všechny volné byty ve městě a

¹¹³ Státní okresní archiv Znojmo. B. J. FRANK: Školní kronika Jevišovice. Obecná škola v Jevišovicích – kniha druhá, 1938-1945.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

v okolních vesnicích byly obsazeny uprchlíky.¹¹⁸

Zástupci Čechů, Slováků a obyvatel Podkarpatské Rusi se dohodli, že volbu prezidenta republiky provedou jednotně. Dne 30. listopadu 1938 zvolilo národní shromáždění 3. prezidenta republiky, a to dr. Emila Háchu. Dne 8. května 1945 se k Jevišovicím blížila Rudá armáda a s ní přicházelo osvobození. V ten den vyklidilo německé vojsko ve 3 hodiny ráno školní budovy. Částečně se sešly k frontě a částečně uprchli. Po celý den až do 18 hodin prchala německá armáda směrem k Boskovštejnu a Rozkoši, dokonce i lesy. V podvečerních hodinách dorazily první oddíly Rudé armády a začala přestřelka mezi Rusy a zbytky Němců na jevišovickém území. Následkem toho byly poškozeny obě školní budovy a také kostel. Škola dostala dva zásahy z protitankových děl, a to do tělocvičny. Střely vylétly do střechy a nad ředitelnu proletěly opět ven. Na kostele byla poškozena věž a střecha. K večeru a v noci Němci prchali a 9.–10. května 1945 procházeli přes území Rusové spěchající na pomoc Praze, kde se s posledním vypětím všech sil bránili vzbuření čeští vlastenci. Do Prahy se vrátila česká vláda s prezidentem Dr. Edvardem Benešem, který měl svou zahraniční činností nehynoucí zásluhy o osvobození jako prezident, diplomat a nejvyšší velitel československého zahraničního vojska, které vtáhlo vítězně s rudými, anglickými a americkými armádami do Čech a vysvobodili Československou republiku z nacistického vlivu.¹¹⁹

1.10 Dobšice

V září roku 1938 se napjatá situace v celém pohraničí vyhrotila. Němci hromadně utíkali přes hranice do Německa, aby se stali členy svobodných sborů (Freikorps), československé pohraniční stráž jim v tom nebránila, protože: „lepší nepřítel vepředu nežli v zádech“.¹²⁰ Poměr sudetských Němců k Československé republice a celkově k Čechům byl více než nepřátelský. V noci pak zmíněné svobodné sbory napadaly hraniční celnice, pevnosti pohraničního opevnění, ale hlavně se snažili československou armádu vyprovokovat k nějakému zákroku, aby ho mohla německá propaganda využít ve svůj prospěch. Československá armáda se ale vyprovokovat nenechala. Tehdy byly Dobšice obec převážně německá, na zákopech pracovali i někteří zbylí Němci, většina z nich se však chovala proti samotným Čechům i vojenské strážci velmi provokativně.¹²¹ Prvním činem Němců v Dobšicích bylo, že všechny československé obyvatele i školní mládež nahnali na zahrnování zákopů.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Státní okresní archiv Znojmo. Školní kronika, Měšťanská škola v Jevišovicích – kniha třetí, 1940–1945.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Jurásek V., Adam E., Soužití Čechů a Němců na Znojemsku. Znojmo: Kruh občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 2006, s. 23–24.

Následovaly hanlivé nápisy na českých domech, např. český zrádce, žid, svině. Jejich řádění vyvrcholilo 14. března 1939, kdy v Dobšicích vytvořili několik skupin a vytloukli všem Čechům okna. U Pavlasů, Koudelků, Žváčků a Pokornů (kteří se hned nato odstěhovali), vyházeli také dveře a vše v bytech zpřeházeli. Říkali, že je to odplata za to, že Češi vraždí v Jihlavě Němce, což ovšem nebyla pravda.¹²²

1.11 Výpovědi československých obyvatel

Tato kapitola zahrnuje výpovědi obyvatel, kteří byli nuceni opustit svoje domovy, aniž by měli čas na jakékoli přemýšlení, co bude dál s jejich domovem a majetkem. Jedná se o obyvatele bydlicí ve vzdálenějším okolí města Znojma. Konkrétně popisují situaci dle vzpomínek obyvatelky Milíčovic u Znojma, obyvatele z obce Šumné z Vranova nad Dyjí a ze Suchohrdel u Miroslavi. Ze strachu prchali do vnitrozemí, kde měli naději na přežití. Ze vzpomínek Jaromíry Šofrlové, která žila se svým manželem a dvěma syny v Milíčovicích u Znojma, se dozvídám, že po zabrání pohraničí Němci byla zrušena česká škola a rodina byla nucena dát oba chlapce do nově zřízené německé školy. Rodina však tomuto tlaku ze strany Němců dlouho odolávala, i když podle vzpomínek Jaromíry Šofrlové se tato situace neobešla bez výhrůžek a násilí. Když i po naléhání rodina nadále odmítala dát své děti do německé školy, ztratil manžel zaměstnání a Němci vyhrožovali, že se postarají, aby děti nebyly přijaty do žádné české školy, a to tím, že jim odmítly vydat jejich vysvědčení.¹²³

Dalším obyvatelem československého pohraničí je Vratislav Bauer, tehdy žijící v obci Šumná u Znojma. Vzpomíná na násilí a urážky ze strany Němců vůči své rodině. Němci je nazývali böhmischer Hund. Bylo zřejmé, jak Němci neradi Čechy trpí, zejména děti, které ještě chodily do českých škol. Do vedlejší vesnice do Štítar jezdila rodina pro mléko, jelikož tam bylo levnější, avšak pouze na vlastní nebezpečí. Bylo to riziko, protože Němci, dokonce i děti po Češích stříleli z praku kamením a maticemi šroubů. Také když se Vratislav Bauer vydal k lékaři, kam chodil jen v krajní nutnosti, nechal jej lékař čekat až do setmění a dával přednost německým obyvatelům. Byla to tyranie. Situaci ve škole popisuje Vratislav Bauer jako děsivou. Byl přítomen u toho, jak si německé děti hrají s ostrými náboji a nožem uvolňovaly střely. Učitelé českým dětem doporučovali, aby do školy chodily oklikou a nemuseli se potkávat s Němci.¹²⁴ Obyvatel Šumné u Znojma je Miloslav Benda, který jako první opustil své obydlí. Podle jeho slov se již agrese proti Čechům nedala vydržet, vyvolávání rvaček a srážek Němci

¹²² Jurásek V., Adam E., Soužití Čechů a Němců na Znojemsku..., s. 23–24.

¹²³ Marek J., Vyhánění Čechů z pohraničí v roce 1938. Praha: Toužimský & Moravec, 2018, s. 117.

¹²⁴ Marek J., Vyhánění Čechů z pohraničí..., s. 118.

bylo na denním pořádku, jen aby mohli následně zatýkat a trestat.¹²⁵

Jiným násilně vyhnaným obyvatelem byl Karel Jirka, který bydlel se svojí rodinou v malém domku ve Vranově nad Dyjí. Popisuje, jak se od roku 1937 stupňovaly výzvy, aby lidé opustili Vranov. V noci dokonce chodili Němci k lidem na dvorky, kde svítili baterkami do oken a vykřikovali, aby odešli. Na dvoře pak lidé nacházeli potupné vzkazy, které jim tam zanechali Němci. Z Vranova se prakticky před zábořem všichni Češi museli odstěhovat. Bylo to asi sto osob. Pouze dvě rodiny zůstaly na místě. Jejich synové byli v prvních dnech záboru surově do krve zmláceni. Také manželka Vratislava Bauera a její sestra musely opustit svůj domov ve Vilémově u Kadaně. Tamní učitelé přespávali v posledních dnech ve strachu před Němci na stanici.¹²⁶

Situaci tohoto období nám nastiňují také vzpomínky Svatopluka Zedníka pocházejícího z obce Suchohrdly u Miroslavi. Bylo mu tehdy třináct let, když nastala okupace československého pohraničí. Asi v roce 1925 přišel otec jeho otec jako ruský legionář posilnit českou menšinu do tehdy převážně německého obyvatelstva osídleného pohraničí (bylo to na výzvu první československé vlády). Do této oblasti přišlo tehdy na menší zemědělské usedlosti 72 českých rodin, oficiálně nazývaných kolonisté. Němci měli zákonitou dvoutřetinovou většinu v lidosprávě a podle platných zákonů odhlasovali, co chtěli, včetně obecního rozpočtu. Češi jako menšina neměli jinou možnost, jak čelit jejich přehmatům, než podáváním protestů okresnímu úřadu. Otec Svatopluka Zedníka jako vedoucí menšiny podal za jedenáct let více jak deset protestů a všechny vyhrál. Tím byl Němci považován za nepřítel číslo jedna. Podobné problémy byly ve všech pohraničních obcích.

Již krátce po zahájení mobilizace na jaře 1938 začal otec Svatopluka Zedníka jako znalec politické situace a snad i díky svým zkušenostem z ruských legií tušit nedobré konce. Proto již začátkem léta začal přesunovat zařízení domácnosti do rodné Nosislavy, eventuálně do Židlochovic, což je asi 20 km od Brna, tam se cítil být méně ohrožen. V den vyhlášení mobilizace na podzim tam zůstali oba mladší bratři Svatopluka Zedníka. Večer toho osudného dne rodina poslouchala z rádia stále vzrušenější zprávy střídané znělkou bum, bum, bum, kterou Svatopluk Zedník podle svých slov do smrti nezapomene. Když pak k půlnoci oznámili vyhlášení mobilizace, zabalila rodina Zedníků rádio a další drobnosti a vydali se směrem ke státní silnici Znojmo-Brno. Když přijížděli k první křižovatce, viděli tam nějaký rozruch. Naštěstí to byla československá vojenská hlídka u protitankových zátarasů, doplněných ostatními dráty. Rodina byla okamžitě zastavena, byl přivolán velitel hlídky a Zedníkovi se

¹²⁵ Marek J., *Vyhnání Čechů z pohraničí...*, s. 118.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 119.

museli legitimovat. Když podal otec Svatopluka Zedníka velícímu důstojníkovi svoji legitimaci Československé obce legionářské, zsalutoval mu a řekl: „Prosím, pokračujte.“ Podobná procedura se na dvaceti kilometrech do Židlochovic ještě několikrát opakovala. Po celé cestě slyšeli z pravé strany, tedy směrem od rakouských hranic, jednotlivé výstřely i kulometné dávky. To všechno jsou pro Svatopluka Zedníka zážitky, na které nikdy nezapomene. Když se pak otec Svatopluka Zedníka v dalších dnech, než byl proveden zábor našeho území, setkal s československými lidmi, kteří tam zůstali, tajně pomáhali odvézt zbytek věcí. Nastaly starosti s bydlením a jeho úhradou, protože nebylo snadné najít zaměstnání. Až po nějaké době získal otec Svatopluka Zedníka místo vedoucího skladu obilí v Příkazích u Olomouce. Asi po dvou letech byl sklad zrušen, když byly uskladněné zásoby vyčerpány. Nakonec uspěl ve stejném oboru v Dubě nad Moravou. Byla to však odysea se stálým stěhováním a přecházením nás tří kluků ze školy do školy, během toho roku jsme vystřídali tři. Situace, kterou vyvolal vynucený útek z pohraničí, přinutila Svatopluka Zedníka přijmout jakoukoliv práci za jakoukoliv mzdu. Rodina žila v době protektorátu velmi nuzně, prakticky z ruky do huby. Podle slov Svatopluka Zedníka by se při existenci Československé republiky nikdy nic takového nestalo.¹²⁷

¹²⁷ dr. O. Tuleškov.

2 Působení německých nacistických organizací a institucí na znojenském území

2.1 Rozmach Sudetendeutsche Partei

Postup rozmachu Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei) nebyl nijak závažný. K radikalizaci docházelo postupně. Nejdříve to bylo v roce 1935, kdy ne příliš známá Sudetoněmecká strana získala z 66 německých křesel 44, což bylo jen o jeden mandát méně než největší česká strana agrárníků, i když v lidovém hlasování byla SdP poněkud silnější.¹²⁸

České politické kruhy byly z tohoto výsledku velmi překvapené, protože právě zde byla ideologie SdP odsuzována a do jisté míry také podceňována. Po volbách pokračovala Sudetoněmecká strana ještě nějaký čas v umírněné politice, ale postupně již začala své postavení v politice včetně svých názorů radikalizovat. Důvodem byl pravděpodobně již kontakt s Berlínem. Dne 20. října 1935 se Konrad Henlein poprvé vyjádřil k zahraniční politice, kde si stěžoval: „i když se zdá, že korektním vztahům se přisuzuje velká důležitost, stále existuje napětí mezi Československem a Německem“.¹²⁹ Henlein ostře kritizoval českou politiku, především se mu nelíbilo to, jak se Češi chovají k menšinám. Celá situace se však změnila v době tak zvaného teplického incidentu (dne 17. října 1937),¹³⁰ kdy se již plně vyostřilo napětí mezi Československem a Německem. Tato událost vyvolala také napětí v řadách SdP, načež Henlein napsal ostrý dopis Edvardu Benešovi. Požadoval v něm okamžitou autonomii sudetoněmeckého území. Edvard Beneš na něj nikdy neodpověděl, ale v Německu byl tento dopis zveřejněn ještě dříve, než by jej teoreticky Edvard Beneš vůbec dostal. V tomto období si Češi vážnost situace plně uvědomovali.¹³¹

¹²⁸ Po volbách se začala objevovat obvinění, že vítězná volební kampaň SdP, která v mnohém připomínala předvolební činnost NSDAP (Nationalsozialistische deutsche Arbeitspartei) v Říši v roce 1933, byla financovaná z Berlína. Sládek M., Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946. Praha: Pragma, 2002, s. 63.

¹²⁹ Sládek M., Němci v Čechách..., s. 63.

¹³⁰ Byla neděle 17. října 1937. V pondělí se ve velkém sále teplického divadla měl konat sjezd SdP. Řeč Konrada Henleina byla od začátku projevu plná výroků, které byly v rozporu s platnými zákony a ústavou republiky. Dohlížející úředník si dovilil hlavního řečníka velmi mírně napomenout. Jistý henleinovský poslanec Karl Hermann Frank (tehdy ještě neznámý) se však neudržel a zvolal: „Neprovokujte, když mluví Konrad Henlein! Zakazují to – varují vás!“ Po skončení projevu následoval oběd a poté se chystal Henlein Teplice opustit. Právě ve chvíli, kdy měl odjet, se strhla velká rvačka, přičemž hlavním aktérem byl opět Karl Hermann Frank. Celá akce známá pod názvem teplický incident skončila propuštěním všech provinilců, se kterými byl sepsán pouze protokol, navíc se jim dostalo lékařského ošetření. Cílek R. Š. 1997. Teplický incident. Koktejl (11) [online], 1997. [cit. 10. ledna 2019]. <http://www.czech-press.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1483:teplicky-incident-sp-2028231565>

¹³¹ Sládek M., Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946. Praha: Pragma, 2002, 66–67.

Události sporu mezi Sudetoněmeckou stranou reprezentovanou Konradem Henleinem¹³² a československou vládou vyvrcholily na jaře v roce 1938. Byl to spor, který vyvolávala delší dobu Sudetoněmecká strana svým úsilím získat právo být jedinou platnou stranou zastupující německé obyvatelstvo v československém státě.¹³³

Podle Willyho Kapusty,¹³⁴ který byl v roce 1938 členem vedení KSČ na jižní Moravě, to byl právě nacismus a nacistická ideologie, která nejvíce pomáhala Konradu Henleinovi při získávání německého lidu žijícího v ČSR na svoji stranu. Tato ideologie byla totiž hluboce zakořeněná v myšlení tehdejšího německého obyvatelstva.¹³⁵

Další výpovědi Willyho Kapusty zmiňují, jak po celou dobu trvání ČSR se ve všech vrstvách německého obyvatelstva při setkání v hospodách a při různých veřejných příležitostech objevuje názor: „Císařské Rakousko-Uhersko ani císařské Německo nebylo v první světové válce poraženo. Jejich armády, kde mimochodem věrně sloužili jihomoravští Němci, byly poraženy kvůli Židům, Čechům, socialistům, a především nepevnému zázemí. V příští válce už Německo jistě zvítězí.“¹³⁶ Tyto názory a mnoho jim podobných slýchal pak Willy Kapusta již jako dítě ve škole. Právě ve školském prostředí vychovávali učitelé československé děti v nacionalistickém velkoněmeckém duchu podle hesla: „*Deutschland, Deutschland über alles!*“¹³⁷ Nebylo proto divu, že mnoho žáků opouštělo základní vzdělání se silnými nacionalistickými představami. Tímto je tedy vysvětlena situace, jak je možné, že došlo k tak obrovskému rozmachu Henleinovy strany. Celý tento rozmach strany na jižní Moravě ještě více urychlil anšlus Rakouska v březnu 1938, poté následovala náborová kampaň SdP, která byla velice úspěšná. Během jednoho týdne získala SdP na pět set členů a stejně prudce rostl počet členů také na vesnici. V celém pohraničí se již veřejně zdravilo nacistickým pozdravem a také se manifestačně skandovalo heslo: „*Ein Volk, ein Reich, ein Führer.*“¹³⁸

Rok 1938 byl pro mnohé, nejen pro obyvatele pohraniční, naprostým zklamáním. Jednalo se o velmi důležité okamžiky v československých dějinách. Rok 1938 se vyznačuje katastrofou, která změnila v tom nejhorším slova smyslu životy všem československým občanům, a to zejména lidem v pohraničí. Rok 1938 a období, které poté následovalo, je jedním

¹³² Celým jménem Konrad Ernst Eduard Henlein. Narodil se roku 1898 ve Vratslavicích nad Nisou, tedy v tehdejší Maffersdorfu. Jeho otec byl Němec a matka pocházela z česko-německé rodiny. Vystudoval obchodní akademii v Jablonci nad Nisou. Velmi rád maloval a také hrál dobře na housle a na kytaru. V roce 1916 potom dobrovolně narukoval do první světové války, přes zranění pravého oka byl vynikající střelec. Motl S., *Válka před válkou. Krvavý podzim 1938 v Čechách a v Moravě*. Praha: Rybka Publishers, 2015, s. 30–31.

¹³³ Benda J., *Útěky a vyhánění z pohraničních českých zemí 1938–1939*. Praha: Karolinum, 2013, s. 43.

¹³⁴ V roce 1938 byl členem okresního vedení KSČ v Mikulově. Holá V., *Mnichov: vzpomínková kronika*. Praha: Svoboda, 1969, s. 161.

¹³⁵ Holá V., *Mnichov...*, s. 161.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Překlad: „Německo, Německo nade vše!“

¹³⁸ Benda J., *Útěky a vyhánění z pohraničních českých zemí 1938–1939*. Praha: Karolinum, 2013.

z nejhorších a nejtragičtějších úseků našich novodobých dějin.

Následující vyhocení celé situace vedlo až k mnichovské tragédii,¹³⁹ jejíž důsledky byly pro Československo katastrofální. K územním požadavkům se přidalo také Maďarsko a Polsko, rozloha se zredukovala na 70,4 %, počet obyvatel se snížil na 66,58 % z původního stavu. V české společnosti došlo ke krizi politické, ideové i morální. Z knihy historika Roberta Kvačka *Československý rok 1938: „... nejcitelnější byl osud Čechů vyhnaných z pohraničí a ze Slovenska. Jedna z příčin pádu československého státu byla hledána v příliš rozsáhlém politickém stranictví. Politický život měl být zjednodušen, záměru se ujala pravice, která se samozvaně prosazovala za soudce československého demokratického dvacetiletí...“*¹⁴⁰

V roce 1938 žilo v Československu 3,2 milionu obyvatel německé národnosti. Z nich bylo na konci března téhož roku organizováno v SdP¹⁴¹ 700 000 osob, 40 % z celkového počtu členů SdP tvořily ženy. Vzhledem k takové masové základně byla tehdy SdP jednou z nejsilnějších fašistických stran v Evropě. O pár měsíců později, v červenci roku 1938, měla SdP kolem 1,3 milionu členů, což představovalo 40,6 % občanů Československa německé národnosti. Ještě větší než početní síla této strany byl její politický vliv, který se již značně projevil při komunálních volbách v květnu 1938, kdy už SdP získala 88 % německých hlasů a ovládla tak většinu obecních a městských správ v pohraničí. Pro nacisty byla existence strany a především její činnost velmi cenná hlavně proto, že jim umožňovala konflikt za ryze vnitrostátní spor. SdP byla legální politickou organizací silné národnostní menšiny, měla pevné sociální ukotvení a hlavně masový vliv. Byla to právě československá vláda, která byla nacisty označována za hlavního viníka jejich izolace.¹⁴²

Situaci vztahů mezi dvěma národy nastíním na základě vzpomínek Františka Seidla: „*V tyto osudové dny se mi nejednou stalo, že Němec, se kterým jsem jednoho dne mluvil, se ke mně druhého dne obrátil zády. Snad ze strachu, aby jej Henleinovci neviděli mluvit s Čechem, neboť to bylo právě v těchto dnech velké provinění. Za ta léta, co jsem v pohraničí bydlel, jsem znal dost Němců, o kterých jsem byl přesvědčen, že to jsou rozumní lidé, a najednou teď na Prvního*

¹³⁹ Dohoda o odstoupení pohraničních území ČSR obývaných německou menšinou Německu; podepsána 29. 9. 1938 na konferenci v Mnichově představiteli Německa (A. Hitler), Itálie (B. Mussolini), Velké Británie (N. Chamberlain) a Francie (E. Daladier). Zástupci československé vlády na konferenci pozváni nebyli; dohoda byla pro ČSR ultimátem, které pod nátlakem přijala. V říjnu 1938 vyhověla ČSR i územním požadavkům Polska (Těšínsko) a v listopadu i Maďarska (jižní a východní Slovensko, značná část Podkarpatské Rusi. Dostupné z: Homová A., Mnichovská dohoda (29. 9. 1938). Moderní dějiny [online], 2013. [cit. 10. ledna 2019]. <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/>>

¹⁴⁰ Marek J., Vyhnaní Čechů z pohraničí v roce 1938. Praha: Toužimský & Moravec, 2018, s. 5.

¹⁴¹ Sudetendeutsche Partei neboli SdP hrála nezastupitelnou roli při rozbití Československa, a především také odtržení jeho pohraničních oblastí. SdP představovala klíčový nástroj psychologické války a dalšího rozkladného působení nacismu. Hruška E., Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938. Praha: nakladatelství Epocha s.r.o., 2013, s. 10.

¹⁴² Hruška E., Boj o pohraničí..., s. 11.

*máje, jsem je viděl pochodovat v henleinovském průvodu pod praporem SdP. Podlehli propagandě, nebo tomu hroznému nátlaku a někdy i teroru.*¹⁴³

Redakce Rudého práva informovala občany o situaci v pohraničních oblastech. Informuje o průvodech ordnerů¹⁴⁴ v bílých košilích, tmavých kalhotách – rajtkách a vysokých botách. Hudby vyhrávaly řízné německé pochody, doprovázené prapory a transparenty, skupinami pištců, mladých bubeníků, kteří udávali tempo pochodu. Skupiny lesníků v zelených uniformách, vyrovnané řady šestistupů, muži v krátkých koženkách a bílých punčochách, řady obyčejných civilistů, mezi nimi i dost kněží, uniformy železničářů, ženy v dirndlech seřazeny do šestistupů, pochod byl doprovázen ohlušujícím hřmotem bubnů a píšťal. Člověk by řekl, že to snad ani není civilní pochod, ale pochod dobře vycvičeného vojska na přehlídce.¹⁴⁵

O tom, že byl vzestup Henleinovců velmi rychlý, svědčí i výpověď Jarmily Doležalové, které bylo v roce 1938 osm let. Říká: „*Henleinovci začali svolávat svoje meetingy pro Sudeťáky. Dodnes si pamatuji, jak na jednom ze svých sjezdů na podlouhlém náměstí, kde pochodovali a jedli nějaký guláš, a prostě hajlovali, no byl to strašný zážitek. Bylo tam jen pár Čecháčků. Celou tuto situaci jsme sledovali s velkými obavami, jak všichni hajlovali a vykřikovali, a ještě jim z úst padalo to jídlo.*“¹⁴⁶

2.2 Gestapo

Mučení jako formě trestu nebo vynucování informací se nejvíce daří v dobách války. V tomto směru se totiž snáze skryjí některé přešlapy nebo přímé mučení, než je tomu v době, kdy se svět nezmítá v nějaké velké válce. Je proto zcela pochopitelné, že v Evropě se nejvíce dařilo mučení během druhé světové války. Nacistické bezpečnostní síly měly v tomto směru zcela volné ruce. Německá tajná státní policie – Geheime Staatspolizei – neboli zkráceně gestapo, vznikla již v roce 1932. V raném období fungování soustředilo gestapo svoji pozornost zejména na politické nepřátele NSDAP – Národně socialistické německé dělnické strany (die Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei), a proto aktivně vyhledávalo nové zaměstnance, kteří měli zkušenosti s potlačováním komunistických aktivit. Kromě zkušených policistů vstupovali do řad gestapa také ambiciózní mladí úředníci, kteří byli zarytými nacisty a těmito činy dávali svým nadřízeným najevo svoji oddanost vůči Říši. Kromě svého přesvědčení nedisponovala ovšem tato „nová krev“ žádnou vojenskou, či dokonce válečnou přípravou.

¹⁴³ Holá V., Mnichov: vzpomínková kronika. Praha: Svoboda, 1969, s. 52–53

¹⁴⁴ Sudetoněmecký sbor dobrovolníků, též zvaný jako Freikorps. Byla to sudetoněmecká polovojenská organizace založená v roce 1938 za účelem rozložení československého pohraničí pomocí ozbrojených útoků.

¹⁴⁵ Holá V., Mnichov..., s. 52–53.

¹⁴⁶ Post Bellum. Hostouň: Vyprávění Jarmily Doležalové o útocích Němců. Místa Paměti národa [online], 2018. [cit. 10. ledna 2019]. <<http://www.mistapametinaroda.cz/?id=515&lc=cs>>

Členové této strany totiž pocházeli z prostředí vzdělané střední třídy, mnozí dokonce studovali na univerzitách. Všechny do jednoho ale spojovala síla jejich přesvědčení, což byla také příčina jejich ohromujícího úspěchu.¹⁴⁷

Schůze, kde se rozhodlo o vytvoření tohoto úřadu, se kromě jiných zúčastnili Ernst Röhm (velitel SA¹⁴⁸), Josef Goebbels, Rudolf Hess (Hitlerův zástupce v NSDAP) a velitel SS¹⁴⁹ Heinrich Himmler. Úkolem gestapa bylo udržování bezpečnosti v rámci Německa, odhalování a vyšetřování akcí v Německu, které byly namířeny proti nacistické moci. Gestapo vyslýchaly osoby zatčené za špionáž nebo za zapojení se do jakékoliv protistátní činnosti či za porušování zákonů Říše. Kompetence gestapa tak přesahovaly hranice Německa a krutost tajných nacistických policistů okusili i v jiných zemích. Gestapo mělo za celou dobu své existence několik velitelů. Prvním byl Rudolf Diels (1932–1934), přítel a chránělec Hermanna Göringa. Druhým velitelem gestapa byl Heinrich Himmler (1933–1936). V roce 1936 se velitelem stal Reinhard Heydrich. Ten působil jako šéf sekce SS – Sicherheitsdienst (SD), vojenské bezpečnostní služby. SD byla považována za sesterskou organizaci gestapa a v mnoha rolích se kompetence obou složek prolínaly. Reinhardu Heydrichovi se podařilo vytvořit v roce 1939 spojením bezpečnostní služby (SD), tajné policie (gestapo) a kriminální policie Reichssicherheitshauptamt (RSHA) – Hlavní říšský bezpečnostní úřad. Gestapo přestalo tedy existovat jako samostatný úřad a začalo fungovat jako složka RSHA pod vedením nového velitele Heinricha Müllera (1939–1945). Ten byl zodpovědný za teror tajné policie v celé Evropě. Ať už ale byl velitelem gestapa kdokoli, vždy se tato tajná policie vyznačovala krutými praktikami při získávání informací. Výjimkou nebylo ani strhávání nehtů, věšení na trám, popřípadě surové bití. Gestapo k mučení nevyužívalo žádné speciální stroje, vystačilo si většinou s tím, co mělo po ruce a doslova z člověka „vylouklo“ duši.¹⁵⁰

Mnozí zatčení v letech 1939–1940 strávili převážnou část okupace v nacistických věznicích a koncentračních táborech.¹⁵¹

Podle právního zástupce gestapa Wenera Besta to byla organizace označovaná názvem *lékař těla Německa*, jenž bedlivě dohlížel na jakékoli symptomy a nejasnosti, které by mohly vést k „onemocnění“ národa. Jednalo se o geniální nápad, jehož prostřednictvím by dávali nacisté německému lidu pocítit, že jeho život a smrt je v rukou gestapa. Zaměstnanci gestapa

¹⁴⁷ Saul L., Gestapo. Ze zákulisí nacistického teroru. Praha: Dobrovský s.r.o., 2017, s. 16–17.

¹⁴⁸ Sturmableitung – neboli útočné oddíly, které náležely nacistické NSDAP, také se jim přezdívalo „hnědé košile“ podle jejich uniforem.

¹⁴⁹ Schutzstaffel – ochranný oddíl Adolfa Hitlera, který působil jako jeho ochranná stráž.

¹⁵⁰ K M., Gestapo aneb co se stalo, pokud jste se ocitli v drápech říšského orla. Refresher.cz [online], 2015. [cit. 12. ledna 2019]. <<https://refresher.cz/29146-Gestapo-aneb-co-se-stalo-pokud-jste-se-ocitli-v-drapech-risskeho-orla?gdpr-accept=1>>

¹⁵¹ Mitáček J., Vykoupl L., Morava v boji proti nacismu. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 14.

nebyli fanatičtí nacisté, jak by se kdekomu mohlo zdát, ale byli to obyčejní lidé, kteří se snažili především uživit sebe a své rodiny. Spousta z nich byla také přesvědčena, že chrání Německo před korumpujícím vlivem komunismu.¹⁵²

Nejvyšší funkce v gestapu zastávali říšští Němci a Rakušané, kteří již před příchodem do protektorátu Čechy a Morava působili v nacistických policejních složkách a měli zkušenost s potíráním odbojových aktivit. V nižších funkcích potom obvykle působili Němci, kteří před 15. březnem 1939 žili na území republiky a disponovali československým občanstvím. Většinou pracovali jako šoféři, kteří rozváželi výše postavené k zatýkacím akcím nebo k domovním prohlídkám, dále jako tlumočníci nebo kancelářské síly. Někteří mohli dělat také vězeňské dozorce, občas i samostatně působící vyšetřovatele – mnohdy byli také mnohem brutálnější než jejich nadřízení z Říše. Gestapo spolupracovalo také s konfidenty, kteří byli nasazováni do řad odbojových organizací. Většinou šlo o Čechy, kteří byli ke spolupráci získáváni násilím a výhrůžkami, ale mnozí z nich to dělali také dobrovolně. Oblíbený zatýkací čas gestapa byl mezi třetí a čtvrtou hodinou ranní, poté prováděli rozostřené výslechy.¹⁵³ Během války spolupracovalo gestapo ve všech nacistických koncentračních táborech velmi úzce se strážními jednotkami SS – Totenkopfverbände (strážci koncentračních táborů), které se podílely na střežení tábora a rozhodovaly o životě a smrti jednotlivých vězňů. Podle dostupných informací byl osud těch, kteří byli odsouzeni k smrti v Dachau, jedním z vůbec nejhorších, pokud to tak vůbec lze říci.¹⁵⁴

2.2.1 Gestapo v pohraničí

Příslušníci gestapa se v českých zemích objevili poprvé po přijetí mnichovské dohody a v průběhu okupace pohraničních oblastí na podzim roku 1938. S příslušníky Henleinovy Sudetoněmecké strany vypracovali jmenný seznam všech skutečných i jen zdánlivě domnělých protivníků, kteří měli být po vpádu na české území ihned zatčeni. Na mnoha místech také vyháněli české obyvatelstvo z domovů, a pokud se jim někdo postavil na odpor, byl okamžitě zatčen. Zatýkáni mělo obrovský rozsah, jenom během října 1938 padlo v pohraničí do rukou gestapa přes 10.000 lidí. Gestapo v Sudetech také tlačilo na vystěhování Židů, zabavování židovského majetku a mimo jiné docházelo v mnoha případech také k drancování. Tyto akce páchané především na Židech vyvrcholily obrovským pogromem během „křišťálové noci“ z 9.

¹⁵² Saul L., Gestapo. Ze zákulisí nacistického teroru. Praha: Dobrovský s.r.o., 2017, s. 12–16.

¹⁵³ Poláčková A., Kaška V. eds., Protektorát 1939–1945. Okupace, odboj, denní život. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2017, s. 29–30.

¹⁵⁴ Poláčková A., Kaška V. eds., Protektorát 1939–1945..., s. 29–30.

na 10. listopadu 1938.¹⁵⁵ Po 15. březnu 1939 žilo na území protektorátu přes 103 000 Židů. Norimberské zákony, které byly v českých zemích zavedeny výnosem říšského protektora Konstantina von Neuratha z 21. června 1939, se týkaly i takzvaných míšenců, takže nacistické statistiky nakonec udávaly počet 118 000 Židů. Jejich postavení bylo tragické, nejdříve byli zbaveni veškerého majetku. Další opatření zbavovala židovské obyvatelstvo důstojnosti, kdy například nesměli vycházet po dvacáté hodině večerní z domu na ulici. Měli vymezené místo v tramvajích, dokonce i nákupní hodiny, přičemž jejich přiděly byly minimalizovány.¹⁵⁶ Říšský protektor Konstantin von Neurath vydal 26. ledna 1940 nařízení o vyřazení Židů z hospodářského života protektorátu. Tímto nařízením se stanovilo, že Židům může být zakázáno vedení hospodářských závodů jakéhokoliv druhu. Prováděcí výnos zakazuje Židům:

- Účast na trzích všeho druhu od 1. dubna 1940;
- Vedení hospodářských podniků a provozování podomního obchodu dnem 30. dubna 1940;
- Židům bylo také nařízeno přihlášení některého i zahraničního majetku podle stavu 31. prosince 1940;
- Bylo jim dovoleno na zvláštní svolení prodat své šperky společnosti Hageda v Praze.¹⁵⁷

Ve sbírce zákonů a nařízení vyšlo vládní nařízení ze dne 4. července 1939 v právním postavení Židů ve veřejném životě, jež nabylo účinnosti dnem vyhlášení, tj. 24. dubna 1940. První část nařízení obsahuje základní ustanovení, druhá část zvláštní ustanovení o vyloučení nebo omezení Židů v některých odvětvích veřejného života, advokacii, notářství, obhájcovství ve věcech trestních, oprávnění autorizovaného civilního technika a báňského inženýra, praxe lékařské a veterinářské. Část třetí obsahuje ustanovení trestní a závěrečná.

Židé nemohou vykonávat žádné funkce čestné ani placené, v soudnictví ani ve veřejné správě. Nemohou být proto například vůbec zaměstnanci protektorátu nebo jiných veřejnoprávních korporací a subjektů. Židé se vůbec nesmějí zúčastňovat politického života ani být členy jiných než židovských spolků a korporací společenského, kulturního a hospodářského života. Židé jsou zásadě vyloučeni z výkonu svobodných povolání pro nežidovské obyvatelstvo. Od 1. září 1939 museli všichni Židé starší šesti let nosit na svrchním oděvu žlutou Davidovu hvězdu s nápisem Jude. V souvislosti s konečným řešením židovské otázky rozhodli nacisté

¹⁵⁵ Poláčková A., Kaška V. eds., *Protektorát 1939–1945...*, s. 29–30.

¹⁵⁶ Dejmek J., Loužek M., *Nacistická okupace, sedmdesát let poté*, sborník textů. Praha: CEP, centrum pro ekonomiku a politiku, 2009, s. 20.

¹⁵⁷ Státní okresní archiv Znojmo. Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925.

roku 1941 o zřízení terezínského ghetta.¹⁵⁸ Kromě Židů chtěli nacisté vyhladit také Romy, jimž se běžně říkalo Cikáni. Z šesti tisíc českých a moravských Cikánů asi 5500 nepřežilo nadvládu Němců, kteří pro ně zřídili dva koncentrační tábory. Čeští Romové byli soustředěni v Letech u Písku, moravští zase u Hodonína na Vysočině. Většina vězňů byla dále transportována do Osvětimi, ale přímo u Hodonína zemřelo 207 romských zajatců.¹⁵⁹

Praktiky gestapa bych ráda nastínila na základě vzpomínek Emila Adama ze Znojma. Aspekty života československého obyvatelstva byly určovány válečnými požadavky německé říše. Gestapo (tajná státní policie) dělalo svou špinavou práci ve Znojmě jako všude jinde. Za poslech cizího rozhlasu byli lidé odsuzováni do káznice, do koncentračních táborů, dokonce i na smrt. Pro ilustraci jeden konkrétní případ z blízkosti Emila Adama. V červenci 1942 byl v Dobšicích zatčen Václav Koudelka, dům s číslem popisným 233, za poslech cizího rozhlasu. Byl odsouzen ve Vídni na sedm roků káznice. Vězněn byl ve Vídni – Straubingu a pak v severním Norsku v koncentračním táboře. Jeho manželka Marie Koudelková byla odsouzena na jeden rok do Aichachu v Bavorsku. Jejich dvě dcerky, osm a jedenáct let staré, žily tak tři roky bez otce a jeden rok bez matky, samy doma jen s najatou známou Zámečnickovou. Za aktivnější odpor byli provinilci odsuzováni především do koncentračních táborů. U Židů byl pak koncentrační tábor už jen za původ – a koncentrační tábory končily pro mnohé násilnou smrtí. Násilnou smrtí končily i miliony lidí na frontách druhé světové války vyvolané Adolfem Hitlerem, další miliony nevinných ztratily své živitele, sourozence, příbuzné.¹⁶⁰

2.2.2 Případy zatýkáni gestapa na jižní Moravě

Na území protektorátu byly zřízeny dvě řídicí úřadovny gestapa – v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu. Pod obě úřadovny náležely desítky tzv. venkovských služeben. Pražská řídicí úřadovna sídlila v Petschkově paláci (neblaze proslulá „pečkárna“), jimž prošlo za období okupace více než 35 000 zatčených. V suterénu bylo zřízeno 11 malých cel pro jednotlivé vězně, které sloužily k izolaci vyšetřovaných osob. Vedle nich se nacházely prostory určené k tak zvanému domácímu vězení. Zatčení zde museli někdy i dlouhé hodiny čekat na předvolání k vyšetřovateli zpracovávajícímu jejich případ. Každý vězeň musel přitom sedět vzpřímeně s dlaněmi na kolenou a hledět do bílé zdi před sebou. Pražskou služebnu gestapa vedl do června roku 1939 Otto E. Rasch, po něm nastoupil Hans Ulrich Geschke (do října 1942), jehož

¹⁵⁸ Dejmek J., Loužek M., Nacistická okupace, sedmdesát let poté, sborník textů. Praha: CEP, centrum pro ekonomiku a politiku, 2009, s. 20.

¹⁵⁹ Nebojsa B., Jak to bylo s partyzány. Tišnov: Sursum, 1998, s. 27.

¹⁶⁰ dr. Ogňan Tuleškov. Jurásek V., Adam E., Soužití Čechů a Němců na Znojemsku. Znojmo: Kruh občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 2006.

vystřídal Ernst Gerke. Ten na tomto postu zůstal až do pádu třetí říše. Pod pražskou služebnu náleželo několik venkovských služeben.¹⁶¹

Brněnská řídicí úřadovna nejprve sídlila v budově Zemské školní rady, která ale kapacitně nestačila. Teprve v prosinci 1940 se gestapo přestěhovalo do prostor Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Oběma úřadovnám, jak v Brně, tak v Praze, byly podřízeny služebny ve více než 20 českých a moravských městech.^{162, 163} Každá byla rozdělena na tři oddělení, osobní, správní, výkonnou exekutivu a obranné zpravodajství.¹⁶⁴

K tomuto tématu bych ráda přidala informace získané z Moravského zemského archivu v Brně, kde jsem prozkoumala fond s názvem Gestapo B340 a z jeho materiálů předkládám případ Antonína Bouzara, který byl za rušení veřejného pořádku v protektorátu Čechy a Morava odsouzen k trestu smrti.¹⁶⁵

Jako další uvedu případ Jaroslava Wenclika, narozeného 7. února 1918 ve Znojmě, jenž byl za neoprávněné vykonávání veřejného úřadu odsouzen gestapem na tři měsíce vězení.¹⁶⁶

Zatčen byl Žid také Fritz Wertheimer, narozený ve Znojmě 1. května 1894 v Šatově. Měl být členem spolku „Wer wagt das?“ (v překladu „Kdo se odváží?“), jehož úkolem bylo spáchat atentát na Adolfa Hitlera. Ze záznamu se dozvídáme, že se Fritz Wertheimer setkal s jistým Johannem Papírníkem na nádraží v Písku, kde měl vést nenávistné řeči proti Adolfu Hitlerovi a zřízenému protektorátu. Dále měl údajně vypravovat Johannu Papírníkovi, že to již nebude dlouho trvat a ve Vídni nezbude ani jeden nacist. Fritz Wertheimer byl obviněn z protistátního jednání a odevzdán gestapu na úřadu v Brně.¹⁶⁷

Johann Ruschka, nar. v Šatově 31. května 1905, byl ve spisu zařazen pod názvem osoba podezřelá z přípravy atentátu. Z výpovědi jeho sousedky Vapurgy Priesehing byl Johann Ruschka fanatický Čech, ke kterému velmi často jezdili lidé z lepší společnosti. Po mobilizaci se pravděpodobně v Šatově už neukázal a zřejmě odešel ke své manželce do Prahy. Další jeho pobyt není znám. Tento případ byl předán úřadům k vypátrání dané osoby a podání svědectví.¹⁶⁸

Vladimír Pavelka se narodil 6. listopadu 1917 ve Vítonicích u Znojma. Ve věci

¹⁶¹ Venkovské služebny v Plzni, Klatovech, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Pardubicích, Kladnu, Benešově, Táboře, Kolíně, Mladé Boleslavi, Jičíně a Německém Brodě. Kubín M., Jurman H., Vomela, P., *Partyzáni Vysočiny a krvavý konec války*. Praha: [nakladatel není známý], 2015, s. 9.

¹⁶² Brněnskému gestapu byly podřízeny služebny v Jihlavě, Olomouci, Přerově, Ostravě, Uherském Hradišti, Vsetíně, Hranicích, Prostějově, Kroměříži, Hodoníně a Zlíně. Kubín M., Jurman H., Vomela, P., *Partyzáni Vysočiny a krvavý konec války...*, s. 9.

¹⁶³ Poláčková A., Kaška V. eds., *Protektorát 1939–1945. Okupace, odboj, denní život*. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2017, s. 28.

¹⁶⁴ Kubín M., Jurman H., Vomela, P., *Partyzáni Vysočiny a krvavý konec války*. Praha: [nakladatel není známý], 2015, s. 9.

¹⁶⁵ Moravský zemský archiv v Brně. Fond Gestapo B 340.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

vypovídal jeho zaměstnavatel Valentin Pfeifer (narozen 19. srpna 1905). Přímá výpověď zaměstnavatele Vladimíra Pavelky uložená ve spisu: „Před měsícem v neděli, když jsem se pozdě odpoledne vracel ze služby SA, jsem zjistil, že ještě není dobytek nakrmený. Můj čeledín Pavelka Vladimír se vracel z hostince, zatímco já jsem ve stáji krmil dobytek. Jakmile mě uviděl, ptal se mě, co dělám ve stáji, že tam je pánem on. Tak jsem mu řekl, že jsem si všiml, že nenakrmil dobytek, tak jsem to šel udělat sám. Moje slova Vladimíra Pavelku nejspíš urazila, jelikož z mého tónu poznal, že jsem našťvaný. Nazval mě bolševikem a něco ve smyslu, že až Rusové přijdou, bude on pánem a já budu jeho čeledín. Beze slova jsem opustil stáj v domnění, že vůbec netuší, co vlastně říká.“ Celý spor byl prošetřen, Vladimír Pavelka byl přísně varován ve věci nepřátelského vyjadřování vůči nadřízené osobě.¹⁶⁹

Dalším případem je situace, kdy protektorátní úřady za okupace zakázaly nežádoucí skauting.¹⁷⁰ Tehdy malého chlapce jménem Milan Sehnal a jeho kamarády odchytil nějaký aktivní Němec, když chlapci hráli fotbal a měli na sobě skautské opasky. Zmíněný Němec odvedl chlapce na vyšetřovnu gestapa, kde si rodiče museli chlapce vyzvednout, samotná věc se vyřídila vyhrůžkami.¹⁷¹

2.2.3 Případ zatýkání v Hlubokých Mašůvkách na Znojemsku

Případ zatýkání gestapem byl zaměřen především na všechny, kteří se nechtěli přizpůsobit zásadám nacionalismu. Činnost gestapa se proto orientovala především na všechny protivníky. Na Znojemsku probíhala zatýkácí akce u rodiny Kulhánků a Krejčí. Na katastru obce v Hlubokých Mašůvkách se zdržoval dlouhou dobu jugoslávský partyzán, poručík známý pod jménem Lojza. Do vesnice dorazil se zlomenou nohou a dlouho se léčil u Jaroslava Kovaříka v domě s číslem popisným 189, kde spával na půdě. Nějakou dobu se také skrýval u Hynka Kulhánka v domě s číslem popisným 61, dům stál o samotě pod Mašůvkami u potoka. Byl to bývalý mlýn a dosud se zde užívá název – Hlavatův mlýn. Nějakým způsobem se gestapo dozvědělo, že u rodiny Kulhánků partyzáni konají své schůzky. Před jednou z nich gestapo obsadilo celý Kulhánkův statek a večer asi o půl osmé člena rodiny Kulhánků zatkli a odvezli. Někteří příslušníci gestapa zůstali ve vedlejší místnosti a jeden v kuchyni hlídal. Asi v devět hodin večer přišel soused Lněnička, což byl syn obchodníka z Jevišovic, člen odbojové skupiny. Toho gestapo zatklo a prozatím uvedlo do vedlejší místnosti. Čekali dále, co se bude dít, chtěli

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Skauting je metoda výchovy a sebevýchovy vedoucí k životnímu stylu. Skautská soustava výchovy, sebevýchovy a rozvoje charakteru odpovídá věku i potřebám jednotlivých členů.

¹⁷¹ Drda A., Lucuk V., Nejdřív jsem dostal facku, že jsem spadl ze židle. Příběh politického vězně Milana Sehnala [online], 2016. [cit. 12. ledna 2019]. <<https://plus.rozhlas.cz/nejdriv-jsem-dostal-facku-ze-jsem-spادل-ze-zidle-pribeh-politickeho-vezne-milana-6511442>>

zatknout co nejvíce lidí. Najednou se pootevřely dveře a partyzán Lojza vešel dovnitř. Proti dveřím ale seděl 70letý tchán Kulhánek a Karel Koukal. Ten pohybem hlavy dal znamení, načež partyzán couvl, zabouchl dveře a dal se okamžitě na útěk. V místnosti sedící gestapák ihned začal střílet z automatu skrz dveře, pak je prudce otevřel a střílel ven. Za dva dny poté bylo zjištěno, že partyzán Lojza téže noci ve vesnici Rudlice žádal o obvaz, což potvrdilo, že byl postřelen, ale přežil. Dopaden ale nebyl. Karel Koukal byl také zatčen a odvezen. Zatčen a odvezen byl také Krejčí, truhlář, poněvadž se gestapo dozvědělo, že byl také členem odbojové skupiny. Hynek Kulhánek, Karel Koukal a Krejčí byli nejdříve vězněni v Jihlavě, ale poté byli převezeni do Brna na Kounicovy koleje, posléze do Norimberku, kde byli 15. dubna 1945 osvobozeni americkou armádou. Domů se dostali po velikých útrapách 31. května 1945. Nevrátil se pouze Karel Koukal, jenž v koncentračním táboře ve Flossenburku 1. března 1945 zemřel. Dne 31. října 1944 byla zatčena Štěpánka Kulhánková. Byla vězněna v Jihlavě a pak v Brně na Cejlu, následně na Pankráci.

Doma musela zanechat 5 malých dětí. Vrátila se domů po osvobození Rudou armádou 15. května 1945. Všichni zatčení byli ve vězení týráni a většina z nich si odnesla trvale poškozené zdraví. Je nutné také připomenout, že zatčena byla také neteř Hynka Kulhánka Milada Kulhánková, dcera řídicího učitele Ferdinanda Kulhánka z Pavlic, která byla u svého strýce Hynka Kulhánka v Hlubokých Mašůvkách na návštěvě, aby trvale zapomněla na tragickou událost v jejich rodině. Gestapo totiž zastřelilo při zatýkání v Pavlicích jejího otce. Byla zatčena 5. října a vězněna v Jihlavě, v Brně na Cejlu a v Praze na Pankráci. Vrátila se po osvobození Rudou armádou dne 15. května 1945.¹⁷²

Na Moravě se začaly již v roce 1938 tvořit partyzánské jednotky bojující proti německým okupantům, kteří ihned po svém příchodu kradli a loupili československé národní statky a kulturní památky. Přes všechno nebezpečí, které československému obyvatelstvu hrozilo, se rozhodli vytvořit si skupiny, jejichž cílem bylo spojit se a společně postupovat proti Němcům.

Mimoto bylo hlavním úkolem vysvětlit československému obyvatelstvu, že je potřeba se sjednotit a vypovědět boj německým okupantům. Avšak v důsledku mezinárodní politiky neuskutečnil Londýn svůj slib, že v určitou dobu budou organizovaným jednotkám shozeny zbraně, které byly pro obranu stěžejní.¹⁷³

¹⁷² Státní okresní archiv Znojmo. Hluboké Mašůvky. Pamětní kniha, 1944.

¹⁷³ Vojenský ústřední archiv Praha. 2. čs. Odboj a fondy a sbírky z let 1939–1945. Dokumenty o odbojové činnosti ilegálních a partyzánských skupin, jednotlivců a v obcích a na Moravě. Inventární číslo 57-120.

2.3 Johann Elsner

To, že na německého vůdce Adolfa Hitlera bylo spácháno několik atentátů, není tajemství. Ti, kteří se o atentát pokoušeli, riskovali v podstatě všechno. V případě neúspěchu je totiž čekala muka v podobě těch nejhorších možných praktik samotného gestapa. Kdyby byli dotyční možná jen tušili, co je čeká, vše by si nakonec rozmysleli. Jedním z takových odvážlivců, který se rozhodl vzít situaci do vlastních rukou, byl Johann Georg Elsner. Byl to německý tovární dělník, který dne 8. listopadu 1939 nastražil v mnichovské pivnici Bürgerbräukeler bombu. Umístil ji do dutiny ve sloupu nedaleko řečnického pultu, u něhož měl Adolf Hitler každoroční projev k výročí neúspěšného nacistického „pivního“ puče v roce 1923. Vše se zkomplikovalo tím, že Adolf Hitler přijel mnohem dříve, než bylo plánované, a také svoji připravenou řeč zkrátil z obvyklých dvou hodin na necelou hodinu. Samotnou budovu opustil 13 minut před výbuchem bomby, která zasáhla zbývající osazenstvo, jež se na místě ještě nějakou dobu zdrželo. Jakmile Adolf Hitler zjistil, co se stalo, okamžitě pověřil gestapo, aby našli viníka. Dokonce ještě ten samý večer seděl J. G. Elsner ve vazbě ve městě Kostnici. Hned následujícího dne ráno byl převezen na velitelství gestapa do Mnichova. Byl obviněn na základě pohmožděnin utržených následkem nastražování bomby na řečnické tribuně. Důstojníci gestapa v čele s Himmlerem si tak byli jisti, že mají správného pachatele, ale aby z něj dostali přiznání, nemilosrdně jej mučili. Jeden ze svědků líčil, jak J. G. Elsner poté, co jej několik hodin ustavičně mučili, bili, hluboce sténal a z mnoha ran krvácel. Nakonec 15. listopadu 1939 podepsal přiznání. Navzdory tomu nebylo jeho utrpení zdaleka u konce. Byl převezen do berlínské stanice gestapa, kde byli v jeho přítomnosti vyslýcháni jeho matka, sestra, švagr a bývalá přítelkyně, ale u nikoho z nich se spoluúčast na atentátu neprokázala. Po dalších pěti dnech trýznivého mučení, kdy po něm gestapo požadovalo, aby prozradil své spoluviníky, uzavřelo celý případ s tím, že se jednalo o „osamocené vlka“ a žádní spoluviníci přítomni nebyli. Reakce Adolfa Hitlera byla, že se jistě na J. G. Elsnerově případu podílela britská výzvědná služba. V ústředí berlínského gestapa pobýval J. G. Elsner až do roku 1941 a byl nadále mučen. Podle svědků jej dokonce krmili slanečky a poté mu odepřeli tekutiny, vystavovali ho velkému horku, hypnotizovali ho a vpichovali mu metanfetamin. Jediné, co prozradil, byl způsob sestrojení bomby. Její provedení gestapo natolik zaujalo, že tuto technologii přijalo za svoji. Následně byl Elsner převezen do koncentračního tábora, kde přežíval do roku 1945, poté dal Hitler jasný rozkaz, aby byl zastřelen.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Saul L., Gestapo. Ze zákulisí nacistického teroru. Praha, Dobrovský s.r.o., 2017, s. 48–50.

2.4 Lidové a stanné soudy

Nejhorší institucí rozhodující o životě a smrti byly takzvané stanné soudy, které začaly působit s nástupem Reinharda Heydricha. Ten ihned po svém příjezdu do Prahy 27. září 1941 vyhlásil výjimečný stav, nazvaný jako první stanné právo. Proslulou nacistickou institucí se stal lidový soudní dvůr – Volksgerichtshof. Jednalo se o nacistický tribunál, jehož úkolem bylo hromadně postihnout politické protivníky Hitlerova režimu. Před tento tribunál bylo postaveno mnoho příslušníků domácího odboje. Jak takový proces probíhal, ukazují pasáže z motáku člena Obrany národa z Uherského Hradiště MUDr. Jana Vignatiho, který se podařilo propašovat z věznice, v němž se píše, že soud byla úplná komedie. Naprosto žádné důkazy. Obhájce byl trpěná figura. Před líčením měl obžalovaný s obhájcem pětiminutovou rozmluvu, během níž informoval o záležitosti, která měla být projednána. U přelíčení se obhájce vůbec neozval, až nakonec řekl jen pár vět. Jan Vignati byl po vynesení rozsudku smrti popraven gilotinou v Berlíně – Plötzensee. Rozjely se zatýkací akce v Praze i Brně. Vynášeny byly pouze tři typy rozsudků:

1. Trest smrti;
2. Zproštění obžalovaného viny;
3. Předání gestapu, což ale znamenalo transport do koncentračních táborů v Mauthausenu či Osvětimi.¹⁷⁵

Vzhledem k vysokému počtu odsouzcenců využívali nacisté více míst k popravám. Jedním byla Praha – Pankrác, popravovalo se zde gilotinou. Brněnské rozsudky se vykonávaly na dvoře Kounicových kolejí, kde se popravovalo oběšením i zastřelením. Nejmladší obětí se zde stal jedenáctiletý Miloš Prudil, jehož rodiče podporovali partyzány.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Poláčková A., Kaška V. eds., *Protektorát 1939–1945. Okupace, odboj, denní život*. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2017, s. 31–32.

¹⁷⁶ Poláčková A., Kaška V. eds., *Protektorát 1939–1945...*, s. 31–32.

Závěr

V životě lidí a stejně tak v historii národa jsou rány, jež sice již nekrvácí, ale zůstává po nich trvalá jizva. Je to vzpomínka na vše, co se odehrálo, na vše, co změnilo pohled na historii, svět a lidi. Ti, kdo přežili jedno z nejtragičtějších období českých dějin, znovu v myšlenkách prožívají dny těžce vykoupené svobody a vědí, že na ničem nezáleží víc než na svobodě jednání a slova.¹⁷⁷

Tato diplomová práce se snažila promítnout pohnuté a tragické události v období před počátkem okupace českých zemí až po osvobození v roce 1945 na území jižní Moravy (Znojemska). K tomu využila konkrétních osudů zdejších obyvatel. Kromě bohaté mozaiky klíčových i zcela epizodních událostí, které mapovaly formu a průvodní jevy střetávání českých a německých obyvatel této části republiky na pozadí druhé světové války, jsem se snažila dějinné události dokreslit výpověďmi obyčejných lidí, jimž se podařilo přežít. Nebyli to známí hrdinové, jakým se staví pomníky a píší se o nich romány. Byli zcela obyčejní, žili své všední životy, pracovali, vychovávali své děti, ale dokázali se i vzepřít bezpráví, nespravedlnosti a krutosti.

Hlavním přínosem mé práce je zmapování archivních pramenů a literatury vztahujících se k oblasti Znojemska v době okupace československé republiky nacistickým Německem. Tuto problematiku shledávám velmi důležitou také proto, že dosud nebyl vydán ucelený soupis informací, který by popisoval sled událostí spojených s tímto územím, ačkoliv to byly právě pohraniční obce na jižní Moravě, které se jako první dostaly do kontaktu s agresivními stoupenci nacismu tváří v tvář. Mezi prvními, kdo okusili krutost německého národa, byla obec Hnanice, kde se Němci dopustili prvních smrtících zásahů na československých občanech hájících svoji svobodu a své rodiny. Postup Němců ostatními obcemi až do města Znojma s sebou nesl nejen ztráty na životech, ale rovněž vyhnal obyvatelé z domovů a vzal jim vše, co jim bylo drahé. Kroky, které Němci podnikli za účelem své vize jedinečnosti, vedly v mnohých případech k naprostému ponížení a znemožnění původního československého obyvatelstva.

Uplynulo již osmdesát let od vzniku Protektorátu Čechy a Morava a od projevu prezidenta Česko-Slovenské republiky Emila Háchy, jenž československý lid ujišťoval slovy: *„Byl jsem přijat s vybranými pozornostmi a všemi poctami říšským kancléřem Adolfem Hitlerem. Po delším rozhovoru jsem se rozhodl, že odevzdám osud českého národa a státu s plnou důvěrou do rukou vůdce německého národa. Za tento projev důvěry se mi dostalo slibu, že našemu*

¹⁷⁷ Habřina R., Žalm Moravy. Brno: SBS Mír, 1948.

*národu bude zabezpečena svébytnost a svéprávný vývoj národního života.*¹⁷⁸

Boje na život a na smrt patří k dějinám nejen evropského kontinentu, jejich motivy se ale většinou liší. Motiv k rozpoutání druhé světové války lze označit jako etnicko-národní.¹⁷⁹ Nacističtí okupanti s českým národem dlouhodobě nikdy nepočítali, české země hodlali bez rozdílu co nejdříve germanizovat. Část Čechů měli Němci v plánu poněmčit, část vysídlit a zbytek obyvatel tvořený Židy či Romy vyvraždit. Navzdory všem velkolepým plánům nakonec v reálné politice okupačních úřadů často převážil obyčejný pragmatismus v pohraničí i v celém protektorátu. Ideologie musela mnohdy ustoupit stranou, a to alespoň dočasně. Řadu záměrů a také direktiv přicházejících z Berlína, které se jevily jako jediná možnost, nešlo ve specifických českých podmínkách realizovat. To se týkalo především germanizace obyvatelstva a momentální správy. Nebylo možné zahájit masovou kolonizaci, deportaci Čechů a také převýchovu české mládeže a současně udržet klid v zemi. Samotné násilné poněmčování se nedělo podle rasistických kritérií pevně zakořeněných v nacistické ideologii, těm podléhala pouze nesmlouvavá politika vůči židovskému a romskému obyvatelstvu. S postupem válečných let se protektorát proměnil v policejně spravovanou německou provincii bez jakéhokoli nároku na svébytnost či autonomii. Prioritou zůstala válečná výroba a využití českomoravského prostoru jako klidného zázemí uprostřed války, ve kterém se formovaly vojenské jednotky a zakládaly se lazarety. To vše umožňovalo Čechům ve stínu narůstajících problémů okupantů přežít.¹⁸⁰

Bez historické paměti nelze odpovědně hájit zájmy národa, jeho státnost, kulturní identitu, úroveň a kvalitu života, je proto velmi podstatné dostat do povědomí obyvatel všechny stránky historie, ty světlé, ale stejně tak i ty temné. Jedině poučení se z toho, co už lidstvo a jednotlivé národy musely prožít, může vést k tomu, že se chyby, hrůzy a tragédie nebudou opakovat a neohrozí také budoucí generace.¹⁷⁸

Proto je tak nesmírně důležité, aby historie nebyla zapomenuta. Proto by se každá další generace, která o událostech vzdálené, ale i nedávné minulosti pouze čte, měla snažit i tragickou historii poznat a pochopit ji v širších a mnohdy pro někoho nepřijemných souvislostech. Je důležité poučit se z historie, chránit civilizaci, humanitu, demokracii, svobodu a další hodnoty, které jsou zárukou zdárného vývoje lidstva.¹⁸¹

¹⁷⁸ Pasák T., Emil Hácha (1938–1945). Praha: Rybka Publishers, 2007, s. 395.

¹⁷⁹ Malířová E., Češi a Němci historická tabu. Praha: Prago Media, 1995.

¹⁸⁰ Emmert F., Německá okupace českých zemí. Praha: Mladá fronta s.r.o., 2016.

¹⁷⁸ Seemann R., Cesta do Wannsee. Středoluky: Zdeněk Susa, 2008.

¹⁸¹ Seemann R., Cesta do Wannsee..., s. 38.

Seznam pramenů a literatury

A. Archivní prameny:

Státní okresní archiv Znojmo

FRANK B. J.: *Školní kronika Jevišovice 1938–1945. Obecná škola v Jevišovcích – kniha druhá.*

Hluboké Mašůvky. Pamětní kniha.

Kronika české státní školy menšinové v Hnanicích.

Kronika české školy v Šatově.

Kronika města Znojma, 1938–1945.

Kronika obce Přímětice.

Pamětní kniha obce Bojanovic od roku 1925.

Školní kronika 1940–1945. Měšťanská škola v Jevišovcích – kniha třetí.

Moravský zemský archiv Brno

Fond Gestapo B 340

Vojenský ústřední archiv Praha

Fond Domácí odboj 1939-1945. Dokumenty o odbojové činnosti ilegální a partyzánských skupin, jednotlivců a v obcích na Moravě, inv. č.: 57–120

B. Literatura:

Bartoš J., Trapl M., Dějiny Moravy, díl 4. Svobodný stát a okupace. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004.

Benda J., Útěky a vyhánění z pohraničních českých zemí 1938–1939. Praha: Karolinum, 2013.

Čvančara J., Někomu život, někomu smrt. Praha: LAGUNA, 2008.

Dejmek J., Loužek M., Nacistická okupace, sedmdesát let poté, sborník textů. Praha: CEP, centrum pro ekonomiku a politiku, 2009.

Emmert F., Německá okupace českých zemí. Praha: Mladá fronta s.r.o., 2016.

Fryšček M. A., Vojenské hroby a památníky města Brna. Brno: Šimon Rýšavý, 2000.

- Habřina R.**, Žalm Moravy. Brno: SBS Mír, 1948.
- Hahnová E., Hahn H. H.**, Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání. Praha: Votobia, 2002.
- Holá V.**, Mnichov: vzpomínková kronika. Praha: Svoboda, 1969.
- Hruška E.**, Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938. Praha: nakladatelství Epocha s.r.o., 2013.
- Hruška E.**, Aktéři, kulisy a propadliště války a okupace. Praha: FUTURA, 2016.
- Jurásek V., Adam E.**, Soužití Čechů a Němců na Znojemsku. Znojmo: Kruh občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 2006.
- Kollmannová N.**, Areál československého opevnění v Šatově. Události roku 1938 v Šatově. Brno: PF MU, 2016.
- Kubín M., Jurman H., Vomela, P.**, Partyzáni Vysočiny a krvavý konec války. Praha: [nakladatel není známý], 2015.
- Kural V.**, Konflikt místo společenství? [Díl 1], Češi a Němci v československém státě (1918–1938). Praha, 1993.
- Lášek R.**, Jednota určení SOS. Díl druhý. Praha: Radan-Lášek Codyprint, 2007.
- Mačuda J.**, Muzeum – brána k poznání. Znojmo: Jihomoravské muzeum ve Znojmě, 2008.
- Malířová E.**, Češi a Němci historická tabu. Praha: Prago Media, 1995.
- Marek J.**, Vyhnaní Čechů z pohraničí v roce 1938. Praha: Toužimský & Moravec, 2018.
- Mitáček J., Vykoupil L.**, Morava v boji proti nacismu. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008.
- Motl S.**, Válka před válkou. Krvavý podzim 1938 v Čechách a v Moravě. Praha: Rybka Publishers, 2015.
- Nebojsa B.**, Jak to bylo s partyzány. Tišnov: Sursum, 1998.
- Nehyba D.**, Chvalovice, 1279–2009, 730 let. Znojmo: Zdeněk Bína, 2009.
- Občanský a odborný výbor Brno, z.s.**, Komu patří omluva? Historická pravda o poválečných událostech. Brno: Občanský a odborný výbor Brno, z.s., 2016.
- OV ČSPB.**, Nacistická okupace Znojemska. K událostem v letech 1938–1939. Znojmo: OV ČSPB ve spolupráci s okresní knihovnou ve Znojmě, 1979.
- Pasák T.**, Emil Hácha (1938–1945). Praha: Rybka Publishers, 2007.

Peroutková M., Vyhnání. Jeho obraz v české a německé literatuře a ve vzpomínkách. Praha: Libri, 2008.

Poláčková A., Kaška V. eds., Protektorát 1939–1945. Okupace, odboj, denní život. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2017.

Saul L., Gestapo. Ze zákulisí nacistického teroru. Praha: Dobrovský s.r.o., 2017.

Seemann R., Cesta do Wannsee. Středoluky: Zdeněk Susa, 2008.

Seibt F., Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1995.

Sládek M., Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946. Praha: Pragma, 2002.

Škrábek J., Včerejší strach. Praha: Vyšehrad, 2002.

Vacek J., Krutina J., Němci. Praha: Krutina – Vacek, 2010.

Zelený K., Vyhnání Čechů z pohraničí 1938. vzpomínky. Praha: Ústav mezinárodních vztahů ve spolupráci s Kruhem občanů České republiky vyhnaných v roce 1938 z pohraničí, 1998.

C. Elektronické zdroje:

Cílek R., Teplický incident. Koktejl (11) [online], 1997. [cit. 10. ledna 2019]. <http://www.czechpress.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1483:teplicky-incident-sp-2028231565>

Černá A., Když západní spojenci dělali s Hitlerem byznys. Co byste měli vědět o Mnichovské dohodě? Info.cz [online], 2018. [cit. 14. ledna 2019]. <<https://www.info.cz/mnichovska-dohoda-1938>>

Drda A., Lucuk V., Nejdřív jsem dostal facku, že jsem spadl ze židle. Příběh politického vězně Milana Sehnala [online], 2016. [cit. 12. ledna 2019]. <<https://plus.rozhlas.cz/nejdriv-jsem-dostal-facku-ze-jsem-spادل-ze-zidle-pribeh-politickeho-vezne-milana-6511442>>

Fukala J., Adolf Hitler na čs. opevnění. Fronta.cz [online], 2008. [cit. 14. ledna 2019]. <<https://www.fronta.cz/dotaz/adolf-hitler-na-cs-opevneni>>

Historické pohlednice. Pohlednice města Znojma [online], 2016. [cit. 12. ledna 2019]. <<http://postcards.maxzone.eu/znojmo.html>>

Homová A., Mnichovská dohoda (29. 9. 1938). Moderní dějiny [online], 2013. [cit. 10. ledna 2019]. <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/>>

Janeček K., Hitler projel zabrané Sudety, prohlédl i bunkry u Nových Heřminov. Deník.cz [online], 2013. [cit. 14. ledna 2019]. <https://bruntalsky.denik.cz/zpravy_region/hitler-projel-zabrane-sudety-prohledl-i-bunkry-u-novych-herminov-20130223.html>

Jihomoravské muzeum. Adolf Hitler ve Znojmě. Znojemský deník [online]. [cit. 14. ledna 2019], 2016. <https://znojemsky.denik.cz/galerie/hitler_syngoga_znojmo.html?photo=1>

K M., Gestapo aneb co se stalo, pokud jste se ocitli v drápech říšského orla. Refresher.cz [online]. [cit. 12. ledna 2019], 2015. <<https://refresher.cz/29146-Gestapo-aneb-co-se-stalo-pokud-jste-se-ocitli-v-drapech-riskeho-orka?gdpr-accept=1>>

Klimentová M., Šatov 1938. Znojemský deník [online], 2015. [cit. 14. ledna 2019]. <https://znojemsky.denik.cz/galerie/foto.html?mm=satov_bunkr&back=3134004199-3054-69&photo=1>

Post Bellum. Reinhard Heydrich nastoupil do funkce zastupujícího říšského protektora v Praze 27. září 1941. Dostal za úkol se vypořádat se stále více aktivním odbojovým hnutím v protektorátu Čechy a Morava [online], 2017. [cit. 10. ledna 2019]. <<https://www.myjsmetonevzdali.cz/temata/konec-ceskoslovenska-a-druha-svetova-valka/heydrichiada/>>

Post Bellum. Hostouň: Vyprávění Jarmily Doležalové o útocích Němců. Místa Paměti národa [online], 2018. [cit. 10. ledna 2019]. <<http://www.mistapametinaroda.cz/?id=515&lc=cs>>

Seznam příloh

- Příloha 1:** Město Znojmo v roce 1938, pohlednice.
- Příloha 2:** Adolf Hitler ve Znojmě dne 26. října 1938.
- Příloha 3:** Adolf Hitler ve Znojmě dne 26. října 1938.
- Příloha 4:** Adolf Hitler ve Znojmě dne 26. října 1938.
- Příloha 5:** Adolf Hitler si prohlíží československé opevnění v Šatově v roce 1938.
- Příloha 6:** Výstavba československého opevnění v Šatově v roce 1938.
- Příloha 7:** Adolf Hitler s důstojníky Wehrmachtu při návštěvě Sudet.
- Příloha 8:** Manifestace v Miroslavi v srpnu v roce 1938.
- Příloha 9:** Adolf Hitler ve znojenské ulici v roce 1938.
- Příloha 10:** Zničené obchody českých obyvatel ve Znojmě v roce 1938.
- Příloha 11:** Nacisté ničí hraniční sloupy v Hatích u Znojma.
- Příloha 12:** Lidé odchází ze Znojma do vnitrozemí Československa.
- Příloha 13:** Členové německých svobodných sborů.
- Příloha 14:** Rukojmí popraveni gestapem v Brně, J. Lichnovský, J. Drozda, J. Žačka, B. Janáčka, J. Ermise. Tito muži byli podezřelí ze spolupráce s partyzánskou skupinou.

Přílohy

Obrázek 1: Město Znojmo v roce 1938, pohlednice.

Obrázek 2: Adolf Hitler ve Znojmě dne 26. října 1938. (Zdroj: fotoarchiv Jihomoravského muzea ve Znojmě).

Obrázek 3: Adolf Hitler ve Znojmě dne 26. října 1938 (zdroj: fotoarchiv Jihomoravského muzea ve Znojmě).

Obrázek 4: Adolf Hitler ve Znojmě dne 26. října 1938 (zdroj: fotoarchiv Jihomoravského muzea ve Znojmě).

Obrázek 5: Adolf Hitler si prohlíží československé opevnění v Šatově v roce 1938 (zdroj: www.fronta.cz).

Obrázek 6: Výstavba československého opevnění v Šatově v roce 1938 (zdroj: osobní archiv Miloslavy Klímové).

Obrázek 7: Adolf Hitler s důstojníky Wehrmachtu při návštěvě Sudet (zdroj: osobní archiv Josefa Cepky).

Manifestace v Miroslavi v srpnu 1938

Obrázek 8: Manifestace v Miroslavi v srpnu v roce 1938 (zdroj: osobní archiv Josefa Cepky).

26. října 1938 pochoduje A. Hitler znojemskými ulicemi

Obrázek 9: Adolf Hitler ve znojemské ulici v roce 1938 (zdroj: osobní archiv Viktora Šafáře)

Ze znojemských ulic – zří 1938

Obrázek 10: Zničené obchody českých obyvatel ve Znojmě v roce 1938 (zdroj: osobní archiv Viktora Šafáře).

Nacisté odstraňují hraniční sloup v Hatích

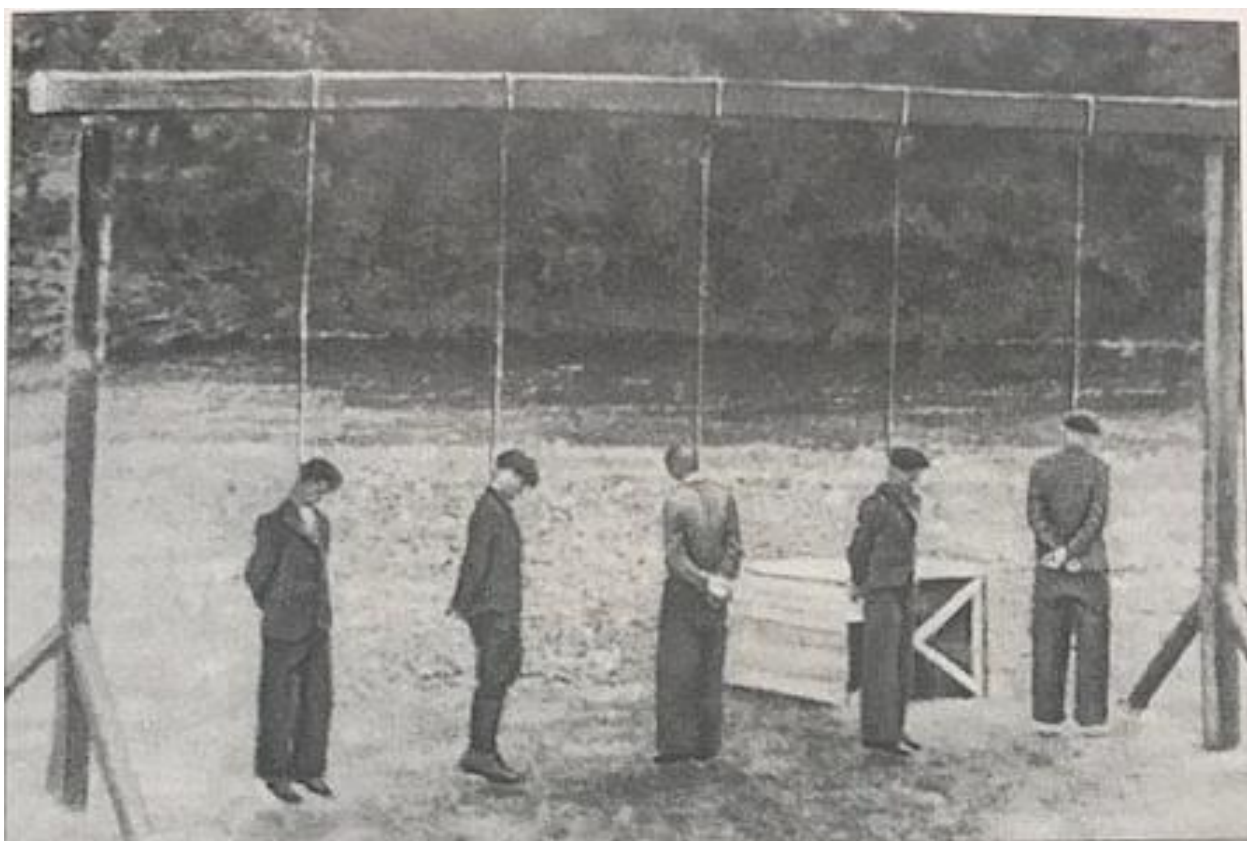
Obrázek 31: Nacisté ničí hraniční sloupy v Hatích u Znojma (zdroj: osobní archiv Viktora Šafáře).

Obrázek 14: Lidé odchází ze Znojma do vnitrozemí Československa (zdroj: osobní archiv Viktora Šafáře).

Obrázek 13: Členové německých svobodných sborů (zdroj: osobní archiv Radka Nahodila).

Obrázek 14: Rukojmí popravení gestapem v Brně, J. Lichnovský, J. Drozda, J. Žačka, B. Janáčka, J. Ermise. Tito muži byli podezřelí ze spolupráce s partyzánskou skupinou (zdroj: osobní archiv Jana Stejskala).

